

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансового контролю та аудиту

СЕЛЬСЬКА Діана Юріївна

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ І
МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

спеціальність – 071 «Облік і оподаткування»
освітня програма – Аудит та державний фінансовий контроль
освітній ступінь – магістр

Науковий керівник:
д.е.н., професор М. Р. Лучко

Тернопіль-2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. Внутрішній аудит: концептуальні підходи до його вивчення	6
1.1 Історичний аспект розвитку внутрішнього аудиту	6
1.2 Внутрішній аудит як складова системи управління підприємством	14
Висновки до розділу 1	19
Розділ 2. Організація проведення внутрішнього аудиту	20
2.1 Нормативно-правове регулювання здійснення внутрішнього аудиту	20
2.2 Ризики в діяльності служби внутрішнього аудиту	27
2.3 Організація системи внутрішнього аудиту за допомогою програмного забезпечення	34
Висновки до розділу 2	39
Розділ 3. Методика внутрішнього аудиту на підприємствах	41
3.1 Внутрішній аудит доходів, як підґрунтя для ефективного управління підприємством	41
3.2 Внутрішній аудит розрахунків з оплати праці	52
Висновки до розділу 3	59
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63
ДОДАТКИ	69

ВСТУП

Актуальність теми. Ефективність роботи підприємства в значній мірі залежить від рішень, прийнятих керівництвом, які повинні базуватися на якісній інформації. Бухгалтерський облік є ключовою частиною інформаційної системи компанії, його основна мета – забезпечення потреб різних користувачів актуальною інформацією. Бухгалтерський облік слід розглядати не тільки як джерело інформації, а й як складну систему з багатьма елементами, яка впливає на управлінську систему підприємства. Сучасні дебати щодо компонентів бухгалтерського обліку вимагають додаткового уточнення цього питання.

У контексті стрімких змін у зовнішньому середовищі та постійного розширення інформаційних потоків, важливим є адаптація бухгалтерського обліку до міжнародних стандартів. Суб'єкти господарювання повинні шукати ефективні способи оцінювання та контролю бухгалтерського обліку. Внутрішній аудит є одним із таких інструментів, що дозволяє зменшити помилки, виявити та усунути потенційні проблеми, а також надає керівництву цінні рекомендації для покращення ефективності діяльності. Ефективність роботи внутрішнього аудиту залежить від наявності добре визначеної, систематизованої та узгодженої методики його ведення та організації.

Мета і завдання дослідження. Метою випускної кваліфікаційної роботи є дослідження процесу проведення внутрішнього аудиту в Україні, а саме його теоретичний і методичний аспект.

Для виконання поставленої мети визначено перелік завдань, що дозволять її реалізувати, а саме:

- дослідити історичний розвиток внутрішнього аудиту;
- окреслити місце внутрішнього аудиту в системі управління підприємством;
- визначити нормативно-правове регулювання здійснення внутрішнього аудиту;

- сформувати перелік ризиків які виникають при здійсненні внутрішнього аудиту та охарактеризувати особливості здійснення ризик-орієнтованого аудиту;
- охарактеризувати особливості організації внутрішнього аудиту за допомогою програмного забезпечення;
- описати методику внутрішнього аудиту доходів підприємства;
- описати методику внутрішнього аудиту витрат на оплату праці.

Об'єктом дослідження є процес проведення внутрішнього аудиту в Україні, а саме теоретичний і методичний аспект.

Предметом дослідження є теоретичні, практичні та організаційні та методичні особливості проведення внутрішнього аудиту в Україні.

Методи дослідження. Для дослідження теоретичних та методичних аспектів проведення внутрішнього аудиту в Україні використано перелік методів, а саме: опис, індукції, дедукції, аналогії, моделювання, аналізу та інші спеціальні методи властиві для даного дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у наступному:

- виокремлено періоди розвитку внутрішнього аудиту вітчизняними та іноземними науковцями та охарактеризовано кожен з них і окреслено їх особливості;
- визначення ряд переваг та недоліків впровадження служби внутрішнього аудиту на вітчизняних підприємствах;
- окреслено перелік нормативних та законодавчих документів, що регулюють здійснення внутрішнього аудиту на вітчизняних підприємствах;
- визначено перелік ризиків при виконанні контрольної, інформаційно-аналітичної, методологічної та консультативної функцій внутрішнього аудиту та окреслено особливості здійснення ризик-орієнтованого аудиту;

- окреслено особливості організації внутрішнього аудиту за допомогою спеціального програмного забезпечення та окреслено послідовність обробки інформації;
- описано методику здійснення внутрішнього аудиту доходів підприємства та проаналізовано їх динаміку на досліджуваному підприємстві;
- описано методику здійснення внутрішнього аудиту витрат на оплату праці, проведено їх аналіз та досліджено динаміку на підприємстві.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані результати у цій кваліфікаційній роботі є придатними для практичного використання.

Апробація результатів дипломної роботи. За результатами випускної кваліфікаційної роботи опубліковано дві статті в збірнику наукових праць кафедри фінансового контролю та аудиту Західноукраїнського національного університету.

Обсяг і структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Розділ 1. Внутрішній аудит: концептуальні підходи до його вивчення

1.1. Історичний аспект розвитку внутрішнього аудиту

Історія внутрішнього аудиту характеризується коливаннями: з одного боку, відзначається періодичне зниження інтересу та довіри до нього під час світових економічних криз, а з іншого - зростання уваги та підтримка з боку державних органів у стабільні часи. Наразі, з урахуванням підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС, виникає зобов'язання гармонізувати національне законодавство із законодавством ЄС, включно з областю бухгалтерського обліку та аудиту. В цьому контексті внутрішній аудит набуває нового значення, перетворюючись на стратегічну необхідність для компаній, що інтегруються у світові економічні процеси, задля відповідності світовим стандартам та вимогам [42, с. 177].

Термін «аудит» має своє коріння у латинському слові «audio», що перекладається як «слухаю» або «слухач». Згідно з дослідженнями Т. О. Каменської, у навчальних закладах цим словом позначали відмінника, якому викладачі доручали перевіряти знання інших студентів. Цей учень вислуховував відповіді своїх товаришів, оцінюючи рівень їх розуміння матеріалу, та перевіряв правильність виконання завдань. Отже, саме з цієї практики і виникло сучасне розуміння терміну «аудит» [19, с. 61].

З появою великого бізнесу, акціонерних товариств та транснаціональних корпорацій на рубежі XIX і XX століть, з'явилися перші внутрішні аудитори в сучасному розумінні професії. Їх діяльність була необхідною через зростання ризиків різноманітних зловживань, що виникали внаслідок великих обсягів комерційних та бізнес операцій, складності умов контрактів, а також через географічне розширення діяльності компаній. Перші підрозділи внутрішнього аудиту були створені у великих залізничних компаніях вже наприкінці XIX століття.

Одним з найраніших регуляторних документів у цій сфері стала інструкція 1875 року від німецької промислової корпорації «Friedrich Krupp

AG». Цей документ підкреслював необхідність перевірки дотримання законів, договорів, політик і процедур, а також оцінки ефективності господарських операцій. Аудиторам рекомендувалося пропонувати шляхи поліпшення існуючих процедур і критично аналізувати угоди. Таким чином, вже в той час рекомендації внутрішнього аудиту мали важливе стратегічне значення [2].

Розвиток внутрішнього аудиту зазнав значних змін у 1941 році завдяки двом ключовим подіям. Першою була публікація фундаментальної книги Віктора Брінка «Внутрішній аудит: його сутність, функції та методи», яка стала відправною точкою для розвитку професії. Другою важливою подією стало заснування Інституту внутрішніх аудиторів у США, який швидко перетворився на визнану міжнародну організацію, що розробляє стандарти внутрішнього аудиту.

Книга В. Брінка була результатом його докторської дисертації, написаної в Нью-Йоркському університеті. В ній автор визначив необхідність професії внутрішнього аудитора, що стало важливим кроком у розвитку цієї галузі. До 1940-х років основними завданнями внутрішніх аудиторів були консультації для публічних компаній під час підготовки фінансової звітності, забезпечуючи її точність і надійність для зовнішнього аудиту. В. Брінк же аргументував, що робота внутрішнього аудитора стане ефективнішою, якщо вона буде зосереджена не тільки на перевірці звітності, але й на наданні рекомендацій для покращення управління[1].

У своєму фундаментальному творі Віктор Брінк несумнівно висвітлив важливість ролі внутрішніх аудиторів у керівництві компаніями. Він підкреслював, що завдання внутрішнього аудитора полягає не лише у виявленні помилок та зловживань, але й у наданні рекомендацій керівництву щодо оптимізації бізнес-операцій, захисту активів, дотримання правових норм, внутрішніх політик і процедур, достовірності звітності, досягнення бізнес-цілей, а також виконання стратегічних завдань і планів.

Завдяки своїм видатним науковим і практичним досягненням у галузі внутрішнього аудиту, В. Брінк був призначений директором з внутрішнього аудиту в компанії «Ford Motor Co», однієї з чотирьох найбільших автовиробників світу. Він постійно займався удосконаленням організаційно-методичних основ цієї тоді ще нової професії внутрішнього аудиту [7].

Іншою ключовою подією, що істотно вплинула на розвиток внутрішнього аудиту, стало заснування 17 листопада 1941 року в Сполучених Штатах Інституту внутрішніх аудиторів. Ця професійна асоціація була створена з метою розвитку та промоції професії внутрішнього аудитора, а також для розробки стандартів професійної діяльності. З моменту свого створення Інститут відіграє важливу роль у формуванні тенденцій і напрямків розвитку галузі внутрішнього аудиту. В додатку А подано основні етапи розвитку внутрішнього аудиту в світі виокремлені вітчизняною вченою А. О. Семенець [38].

Розвиток та еволюція Інституту внутрішніх аудиторів значно вплинули на формування методології та практики внутрішнього аудиту по всьому світу. Нині Інститут внутрішніх аудиторів представляє собою глобальну професійну організацію, яка працює у партнерстві з понад 100 асоційованими інститутами внутрішніх аудиторів. Ця організація надає підтримку своїм членам, які займаються переважно внутрішнім аудитом, корпоративним управлінням, внутрішнім контролем, ІТ-аудитом, професійним навчанням та безпекою [20, с. 138].

Ключові принципи внутрішнього аудиту, відповідно до Міжнародних стандартів професійної практики, включають наступні пункти:

- виявлення цілісності у всіх діях;
- показувати компетентність та дотримуватися високих стандартів у професійній роботі;
- забезпечувати об'єктивність та зберігати незалежність від зовнішніх впливів;
- відповідати стратегіям, цілям і ризикам організації;

- застосування правильної ієрархічної структури та наявність необхідних ресурсів;
- постійне прагнення до якісного вдосконалення;
- ефективне спілкування і взаємодія;
- надання аудиту, орієнтованого на оцінку ризиків;
- виявлення проникливості, ініціативності та фокусування на майбутньому;
- сприяння у поліпшенні функціонування організації [27].

Відповідність встановленим принципам у діяльності внутрішніх аудиторів є ключовою для подальшого прогресу та зміцнення довіри до цієї професії. Для глибшого розуміння історії та розвитку внутрішнього аудиту, важливо вивчати наукові підходи до етапів його еволюції. Т. О. Каменська пропонує один із обґрунтованих методів етапізації історії внутрішнього аудиту. Вона використовує критерії функціонування внутрішнього аудиту в корпораціях та розвитку застосовуваних технологій, щоб виділити п'ять ключових хронологічних етапів його розвитку, які представлено на рисунку 1.1.

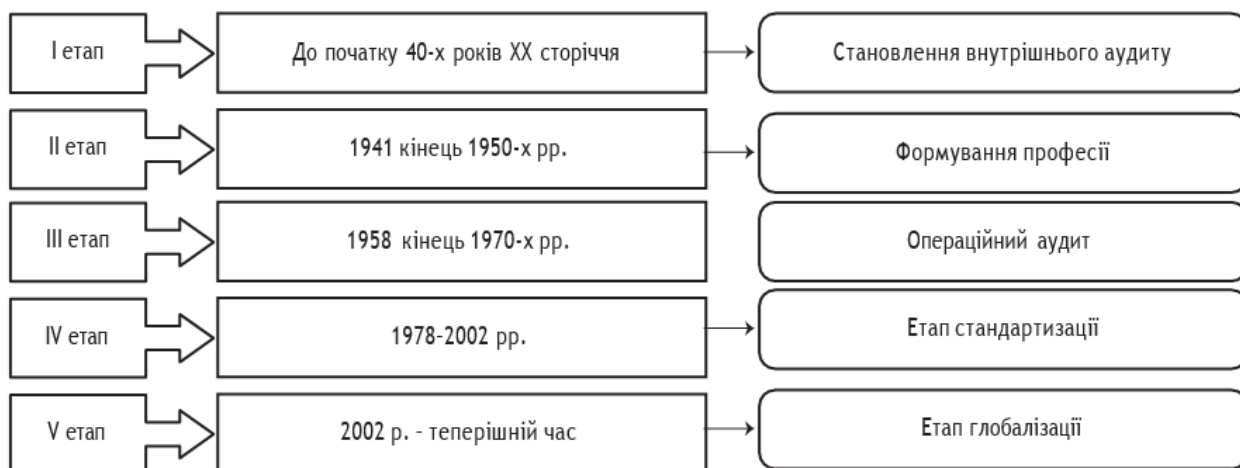

Рис. 1.1. Періодизація внутрішнього аудиту [19]

Науковець Нгуєн Т. пропонує власний погляд на етапи еволюції внутрішнього аудиту, розділяючи його історію на чотири визначні періоди. Ці етапи включають:

1. Етап аудиту, що підтверджує (формування професії) – цей період триває з 1941 по 1970 рік;
2. Етап системно-орієнтованого аудиту – це часовий відрізок з 1970 по 1990 рік;
3. Етап ризик-орієнтованого аудиту – охоплює період з 1990 по 2013 рік;
4. Етап комплексного внутрішнього аудиту, який зосереджений на виявленні внутрішнього виробничого потенціалу – починається з 2013 року [38].

О. В. Сметанко пропонує альтернативний підхід до розробки етапів розвитку внутрішнього аудиту, «що дещо відрізняється від періодизації Т. О. Каменської, виокремлюючи наступні етапи:

- перший етап (1933–1940 рр.) – період формування внутрішнього аудиту;
- другий етап (1941–1957 рр.) – інституціоналізація внутрішнього аудиту;
- третій етап (1958–1977 рр.) – розробка концептуальних засад внутрішнього аудиту;
- четвертий етап (1978–1991 рр.) – стандартизація професійної практики внутрішнього аудиту;
- п'ятий етап (1992–2015 рр.) – закріплення глобальної концепції внутрішнього аудиту» [39].

Хоча існують різні варіанти хронології етапів внутрішнього аудиту в наукових джерелах, важливо підкреслити, що розвиток цієї сфери тісно пов'язаний з розширенням її функціоналу. Внутрішній аудит еволюціонував від простого підтвердження даних фінансової звітності до всебічної оцінки потенціалу та ризиків, пов'язаних як з новітніми бізнес-технологіями, так і з впровадженням передових технологій у професійну практику, як-то програмне забезпечення для управління аудитом, аналіз великих обсягів даних та неперервний аудит. У цьому контексті до п'яти етапів, визначених

О. В. Сметанко, А. О. Семенець пропонує додати шостий етап, який триває з 2015 року до сьогодні, який характеризується глобальним розповсюдженням та інформатизацією внутрішнього аудиту [39].

Хоча українські науковці приділяють значну увагу розвитку методології та структури внутрішнього аудиту, законодавче врегулювання цієї сфери зараз обмежується деякими категоріями економічних суб'єктів. Зокрема, це стосується фінансових установ, міністерств, центральних органів виконавчої влади, їхніх територіальних підрозділів та бюджетних організацій. Ці нормативні акти визначають ключові етапи розвитку внутрішнього аудиту в Україні. Так, за дослідженням Т. О. Каменської, можна виділити «чотири основних етапи:

1. 1998-2000 рр. – зародження внутрішнього аудиту у банківській сфері;
2. 2001-2002 рр. – впровадження внутрішнього контролю та аудиту в державному фінансовому контролі;
3. 2003-2008 рр. – розвиток внутрішнього аудиту, корпоративного управління та управління ризиками;
4. 2009 р. – до сучасності (станом на 2015 р.) – самоорганізація та подальший розвиток внутрішнього аудиту» [19, с. 64].

О. В. Сметанко також виокремлює ці етапи, але з іншими часовими рамками [39].

На думку А. О. Семенець, нова фаза розвитку внутрішнього аудиту в Україні розпочалася у 2014 році з моменту ратифікації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом 27 червня 2014 року. Згідно зі статтею 347 цього міжнародного договору, підписанти угоди зобов'язуються обмінюватися інформацією, досвідом та найкращими практиками, особливо у сфері державного внутрішнього фінансового контролю. Це включає розвиток системи державного внутрішнього контролю відповідно до міжнародно визнаних стандартів (Інститут внутрішніх аудиторів, Міжнародна федерація бухгалтерів, INTOSAI) та методологій, а також найкращих практик ЄС у

сфері внутрішнього контролю та аудиту в державних органах. Цей етап у розвитку внутрішнього аудиту в Україні можна охарактеризувати як період інтернаціоналізації та гармонізації. О. А. Петрик тлумачить «інтернаціоналізацію аудиту» як процес створення та визнання міжнародних аудиторських принципів, стандартів та норм, діяльність міжнародних аудиторських компаній, встановлення міжнародних вимог до професії аудитора, а також функціонування міжнародних аудиторських організацій [31].

В Україні історія внутрішнього аудиту є доволі короткою та перебуває на етапі становлення, актуалізації та розвитку, адже євроінтеграційні процеси висувають ряд нових вимог до ведення підприємницької діяльності. Натомість у країнах Європейського Союзу внутрішній аудит давно встановився та набув поширення. В кінці 19-го століття в Німеччині виникли перші обліково-аудиторські компанії. З 1907 року дисципліна «Аудит» стала частиною навчальної програми в Лейпцизькій торговельній академії. Офіційно термін «аудит» був включений до комерційного законодавства Німеччини з 1931 року, коли аудит став обов'язковим для великих компаній. Закон про аудиторську діяльність був прийнятий у Німеччині 1 листопада 1961 року та оновлений у 1975 році, залишаючись чинним до сьогодні.

У Німеччині зареєстровано понад 1150 аудиторських фірм. Інститут внутрішніх аудиторів у Німеччині координує діяльність внутрішніх аудиторів країни. З 1995 року цей Інститут активно співпрацює з Міжнародним Інститутом внутрішніх аудиторів, беручи участь у глобальних структурах професії. Члени німецького Інституту внутрішніх аудиторів залучені до роботи в комітетах Міжнародного Інституту та представленні інтересів професії на європейському та національному рівнях, забезпечуючи регулярне оновлення міжнародних комітетів [8].

Історично сформована місія внутрішнього аудиту полягає у збільшенні та підтриманні вартості організації через надання об'єктивних аудиторських

послуг, консультативної допомоги та кваліфікованих оцінок з орієнтацією на ризики.

В Німеччині, основна роль внутрішнього аудиту трансформувалася з часом. Якщо раніше вона полягала виключно в перевірці та оцінці системи внутрішнього контролю, то тепер вона охоплює три ключові сфери: управління ризиками, контроль та державне адміністрування. Професор Волкер Х. Пеймоллер у своїй праці підкреслює, що внутрішній аудит має як реактивний, так і профілактичний характер, тобто спрямований на попередження проблем ще до їх виникнення [8, с.17].

Щодо внутрішнього аудиту в Україні, його інтернаціоналізація відбувається під егідою Інституту Внутрішніх Аудиторів, представленого в країні через громадську організацію «Інститут Внутрішніх Аудиторів України», засновану у 2001 році. На офіційному сайті Інституту доступний переклад міжнародних Стандартів професійної практики внутрішнього аудиту 2017 року на українську мову, що сприяє їх впровадженню в місцеву аудиторську практику [18].

Гармонізація «внутрішнього аудиту в Україні тісно пов'язана з вимогами Ради ЄС і Директив Європейського Парламенту 2006/43/ЄС й 2014/56/ЄС, які внесли до вітчизняного законодавства нову категорію суб'єктів, що становлять суспільний інтерес» [38, с. 335]. Згідно з Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» до цієї категорії відносяться банки, емітенти цінних паперів, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, інші фінансові установи та великі підприємства [37].

У сучасних умовах якість системи внутрішнього аудиту набуває особливої важливості, адже ефективність роботи внутрішнього аудиту є ключовим фактором для отримання афірмативного висновку в ході зовнішнього аудиту. Це також є запорукою належного впровадження контрольних механізмів у всі бізнес-процеси підприємства, забезпечуючи їх ефективність та надійність.

1.1. Внутрішній аудит як складова системи управління підприємством

У будь-якій галузі керівництва ключовою завданням є здійснення контролю, тому створення ефективної та дієвої системи контролю в області управління державними фінансами є вирішальним етапом у процесі реалізації реформ. Така система повинна базуватися на фундаментальних принципах та перевірених практиках Європейського Союзу. Внутрішній аудит, як форма незалежної оцінювальної діяльності, проводиться на рівні окремих підприємств для аналізу поточного стану їхньої діяльності та виявлення оптимальних рішень для вирішення наявних проблем.

Основними елементами внутрішнього аудиту в організаціях є організаційна та методологічна підтримка. Структурна організація аудиторської служби, визначення періодів і обсягів аудиторських перевірок є ключовими аспектами організаційної частини. Методичний підхід до аудиту включає використання різноманітних технік, методів та інструментів для здійснення аудиторського контролю.

Методологія внутрішнього аудиту включає три основні стратегії:

1) Фіксація кількісних характеристик об'єкта аудиту в натуральному виразі, зазвичай реалізується через інвентаризацію матеріальних активів.

2) Порівняння отриманих даних з плановими індикаторами, яке здійснюється на основі аналізу короткострокових, оперативних та стратегічних планів, і дозволяє оцінити реалізацію певних процесів або явищ.

3) Метод оцінки, який є надзвичайно важливим у ситуаціях швидкого інфляційного росту, при реорганізації або ліквідації підприємства, а також при виявленні фактів несанкціонованого вилучення активів [13].

Якість внутрішнього аудиту в організації оцінюється за допомогою таких критеріїв, як всебічність аудиторських перевірок, витрати на їх здійснення та їх економічна доцільність. Останній критерій вимагає балансу

між витратами на аудиторську службу та фінансовою вигодою, отриманою завдяки діяльності внутрішніх аудиторів [29].

Ці показники можуть суттєво варіюватися залежно від специфіки конкретної організації та зовнішніх економічних умов. У західних країнах практикують різні методи самооцінки роботи внутрішніх аудиторських служб, включаючи створення посади менеджера з контролю якості, який спеціалізується на оцінці якості роботи внутрішнього аудиту [43].

Для значного підвищення якості аудиторських послуг важливо, щоб співробітники проявляли активність та інтерес до процесу, вносячи свої пропозиції щодо вибору об'єктів для перевірок, методів аудиту і термінів його проведення, як у рамках регулярного, так і позачергового аудиту.

Спеціалісти аудиторської служби, які відповідають за певні аналітичні ділянки, мають краще розуміння своєї сфери діяльності, ніж вище керівництво, тому важливо законодавчо закріпити право цих співробітників брати активну участь у плануванні аудиторських робіт для забезпечення високої якості послуг.

Одним із методів підвищення якості внутрішнього аудиту є система взаємних перевірок, де один співробітник виконує і перевіряє завдання, делеговані іншому, що допомагає зменшити «звикання» до рутинної роботи та виявляти помилки.

На деяких підприємствах, з метою зниження витрат, внутрішній аудит доручається фінансовим або контролінговим відділам, де часом створюють спеціалізовані підрозділи для проведення аудиту. Хоча внутрішні аудитори можуть бути менш об'єктивними через підпорядкування керівництву, їхня робота володіє вищим рівнем довіри в питаннях конфіденційності порівняно з зовнішніми аудиторами [30].

Додатковим завданням служби внутрішнього аудиту є захист інтересів власника компанії, який також окреслює специфічні цілі цієї служби. Основні фактори, що визначають структуру внутрішньої аудиторської служби в організації, включають сферу бізнесу, у якій працює підприємство,

його спеціалізацію та розмір. На великих підприємствах зазвичай спостерігається чітке розділення обов'язків між бухгалтерією та внутрішніми аудиторами. У таблиці 1.1 подано основні переваги та недоліки впровадження служби внутрішнього аудиту на підприємстві

Таблиця 1

Переваги і недоліки у впровадженні постійно діючої аудиторської служби внутрішнього аудиту на підприємстві

Переваги:	Недоліки:
1. Внутрішній аудит – це ефективна система контролю за господарською діяльністю суб'єкта господарювання.	1. Не в достатній мірі виконується принцип незалежності аудитора.
2. Сприяє покращенню якості зовнішніх аудиторських перевірок.	2. Існує можливість побудови помилкового уявлення зовнішніх аудиторів про фінансовий стан підприємства на основі ознайомлення із звітами внутрішніх аудиторів.
3. Внутрішнім аудиторам потрібно прикласти менше часу і зусиль для виявлення наявних відхилень.	3. Зовнішні аудитори можуть з легкістю вказати на прорахунки не лише рядових працівників, але й керівника підприємства. Поради зовнішніх аудиторів базуються на багаторазовому спостереженні за діяльністю інших підприємств галузі.
4. Внутрішній аудит зазвичай краще забезпечує потребу підприємства у попередньому, поточному і наступному контролі, тоді як зовнішній аудит в основному базується на перевірці готових звітних даних.	4. Одноразові аудиторські послуги зі сторони коштують дешевше, ніж постійний контроль з боку внутрішніх аудиторських служб.

Основними перевагами та недоліками установа постійної аудиторської служби на підприємстві та її вплив на управління підприємством можна виокремити наступні:

Переваги встановлення постійної аудиторської служби:

1. Покращення контролю: внутрішні аудитори допомагають забезпечити достовірність інформації та виявляти розбіжності між обліковими даними та фактичним станом.
2. Підвищення ефективності управління: Аудит сприяє поліпшенню процесів аналізу, прогнозування та планування, покращуючи загальну роботу підприємства.
3. Вдосконалення стратегічного планування: Наявність аудиту допомагає краще розуміти поточну діяльність та сприяє плануванню довгострокового розвитку.
4. Контроль за структурними підрозділами: Внутрішній аудит забезпечує нагляд за діяльністю всіх відділів, підвищуючи загальну дисципліну.

Недоліки встановлення постійної аудиторської служби:

1. Високі витрати: Утримання власної аудиторської служби може бути фінансово обтяжливим для підприємства.
2. Можливий конфлікт інтересів: Існує ризик, що внутрішні аудитори можуть стати менш об'єктивними через близькість до внутрішнього середовища компанії.
3. Опір змінам: Співробітники та керівництво можуть сприймати внутрішній аудит як загрозу, що може викликати опір змінам.
4. Потреба у висококваліфікованих фахівцях: Для ефективної роботи аудиторської служби необхідні досвідчені та кваліфіковані працівники, що може бути складно знайти та утримати.

Врахування цих факторів є ключовим при вирішенні питання про запровадження внутрішньої аудиторської служби. Необхідно уважно проаналізувати всі плюси та можливі складнощі для забезпечення оптимальної роботи та результативності такого заходу. На рисунку 1.2. У. О. Гуцаленко і Г. В. Причепа запропонували схему взаємовпливу ключових складових системи управління.

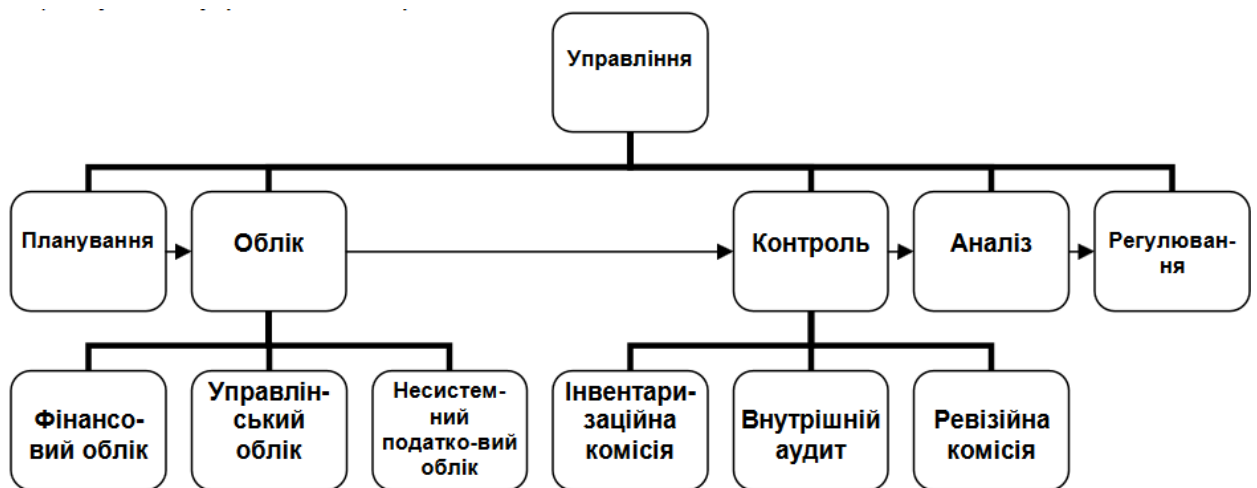

Рис. 1.2. Схема взаємозв'язку основних складових системи управління на підприємстві

Функціональне призначення внутрішнього аудиту тісно пов'язане з контролем як важливою частиною системи управління підприємством. Внутрішній аудит на підприємстві виконує ряд ключових функцій:

1. «Забезпечення точності звітності: Внутрішній аудит контролює правильність фінансової, статистичної, управлінської та податкової звітності.
2. Нагляд за підрозділами: Аудит включає контроль за діяльністю всіх структурних підрозділів компанії.
3. Моніторинг систем управління: Важливим завданням є нагляд за ефективністю систем управління та процесами передачі інформації.
4. Оперативний контроль діяльності: Внутрішній аудит включає моніторинг основних видів діяльності на підприємстві» [33].

Крім цього, внутрішній аудит може виконувати консультативну роль, допомагаючи вирішувати проблеми структурних підрозділів та покращувати якість зовнішніх аудиторських послуг. Висновки внутрішнього аудиту часто використовуються для формування стратегічних, поточних та оперативних планів організації.

Поточний контроль, який є частиною внутрішнього аудиту, вважається найефективнішим, оскільки він дозволяє вносити корективи в процеси, що вже розпочались. На відміну від зовнішнього аудиту, який фокусується на перевірці звітних даних, внутрішній аудит здатен здійснювати оперативні зміни. Також важливим є графік проведення планових та позапланових перевірок, який має враховувати не тільки внутрішні фактори, такі як фінансовий стан підприємства, але й зовнішні умови, як-от зміни на ринку чи інфляційні процеси.

Висновки до розділу 1

Внутрішній аудит почав розвиватись в 40-х роках минулого століття. Ця професійна діяльність виникла у період розвитку управління підприємством у відповідь на інформаційні потреби менеджменту у достовірній інформації. У перший період розвитку відбулося формування внутрішнього аудиту. Це відбувалось у період перед Другою світовою війною. У наступному періоді – до 1960 року, відбувалась інституціоналізація внутрішнього аудиту. На наступному етапі – до 1977 року відбулось формування концептуальних засад щодо проведення внутрішнього аудиту. На четвертому етапі – до 1991 року відбувалась стандартизація професійної практики. Останній етап, який триває до сьогодні відбувається глобалізація світових практик.

Внутрішній аудит є надійним джерелом інформації для здійснення управління підприємством. Перевагами впровадження внутрішнього аудиту на підприємстві є оперативне реагування на виникнення проблемних ситуацій, систематичний контроль за діяльністю підприємства, що дозволяє виправляти помилки без фінансових втрат та штрафів. До основних переваг формування служби внутрішнього аудиту є збільшення контролю на підприємстві, підвищення ефективності, вдосконалення стратегічного управління, наявність додаткового контролю за структурними підрозділами.

Розділ 2. Організація проведення внутрішнього аудиту

2.1. Нормативно-правове регулювання здійснення внутрішнього аудиту

Ефективність інституту внутрішнього аудиту на вищому рівні та ефективна організація виконання завдань внутрішнього аудиту на підприємстві значною мірою залежать від наявності чіткої, добре структурованої та узгодженої законодавчої основи. Процес євроінтеграції України збільшує відповідальність українських компаній перед зарубіжними інвесторами, що веде до зростання вимог до ефективності роботи внутрішнього аудиту. Це, у свою чергу, вимагає оновлення та розробки специфічного для України нормативно-правового регулювання внутрішнього аудиту, яке враховуватиме національні особливості та відповідатиме міжнародним стандартам.

Дослідження нормативної бази внутрішнього аудиту в Україні дозволило виявити, що законодавство найкраще регулює питання його організації та проведення в державному та банківському секторах. Проте для приватного сектору, що стосується організації та методики внутрішніх аудиторських перевірок та формування відповідних процедур, існує законодавча прогалина. Відтак, для виконання завдань, поставлених перед Україною у рамках Угоди про асоціацію з ЄС, зокрема гармонізації національного законодавства в галузі бухгалтерського обліку та аудиту, важливо насамперед узгодити українське законодавство у сфері внутрішнього аудиту з міжнародними та європейськими стандартами.

З формуванням незалежності України розпочалась реформа державного фінансового контролю, що сприяла розвитку незалежного аудиту та зміцненню ролі внутрішнього контролю в економічних суб'єктах різних форм власності. Початок цього процесу відзначається прийняттям Закону України «Про аудиторську діяльність» у 1993 році. Однак, попри стрімкий розвиток незалежного аудиту, внутрішній аудит в Україні лише в останні роки почав здобувати визнання та поширення. Це вказує на необхідність

систематизації проблем у сфері нормативного регулювання внутрішнього аудиту та розробки шляхів їх вирішення з урахуванням міжнародного досвіду, що є метою даної статті.

А. С. Крутова та А. О. Семенець визначають чотири основні рівні правових актів, які регулюють процес внутрішнього аудиту в Україні. Ці рівні включають три макрорівні – національний, міжнародний та секторальний – та один мікрорівень, корпоративний. Вони охоплюють процедури проведення внутрішнього аудиту на підприємствах, встановлюють цілі аудиту, відповідальність та повноваження аудиторських підрозділів, професійні вимоги до аудиторів, способи координації між внутрішніми аудиторами та зовнішніми сторонами, а також методи вирішення конфліктів, які можуть виникнути під час проведення внутрішнього аудиту. На рисунку 2.1 подано рівні регулювання внутрішнього аудиту.

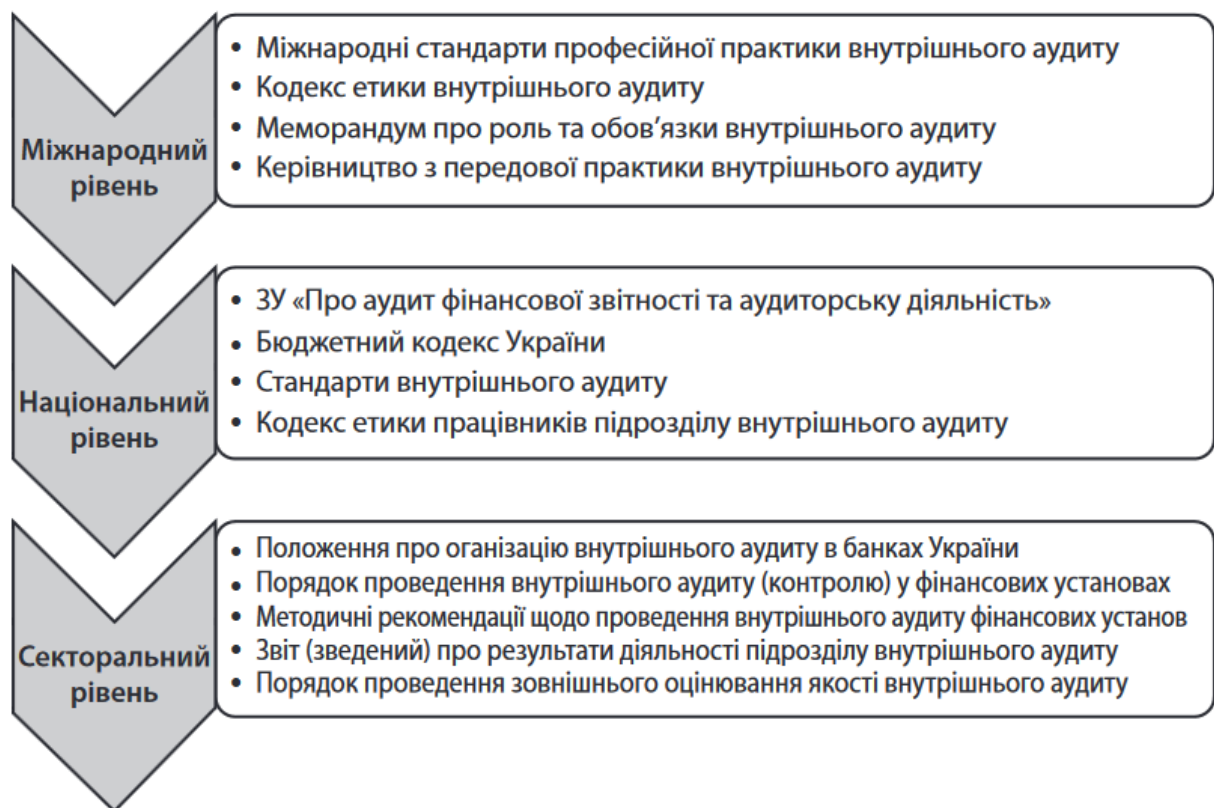

Рис. 2.1. Рівні регулювання здійснення внутрішнього аудиту

Ключовим елементом у міжнародних нормативно-правових основах внутрішнього аудиту є Міжнародні стандарти професійної практики цієї сфери. Вперше опубліковані в 1978 році, ці стандарти були розроблені Інститутом внутрішнього аудиту з метою уніфікації професії в різних секторах бізнесу та на всіх рівнях управління. З того часу, внутрішній аудит перейшов на новий етап свого розвитку, базуючись на стандартизованих процесах. Стандарти включають якісні характеристики, які описують вимоги до осіб та організацій, що займаються внутрішнім аудитом, а також стандарти діяльності, в яких визначено основи діяльності внутрішнього аудиту та критерії для оцінки якості цих послуг. Додатково до цих стандартів існують стандарти практичного застосування, які встановлюють вимоги для аудиторської та консультативної діяльності [28].

Під час проведення перевірки, внутрішні аудитори повинні слідувати Стандартам внутрішнього аудиту, дотримуючись етичних принципів, встановлених у Кодексі етики внутрішніх аудиторів. Цей Кодекс, розроблений Інститутом внутрішніх аудиторів, є компактним документом, що включає два основні аспекти: принципи, що стосуються професії та методології внутрішнього аудиту, а також правила поведінки. Ці правила визначають стандарти поведінки для внутрішніх аудиторів, що сприяють застосуванню принципів у практичній роботі та регулюють етичну поведінку в галузі [46, с. 22].

В Кодексі етики внутрішнього аудиту визначені ключові етичні та моральні принципи, якими повинен керуватися аудитор. Ці принципи включають добросовісність, незалежність, об'єктивність, конфіденційність та професійну компетентність. Окрім цього, Кодекс окреслює завдання керівника підрозділу внутрішнього аудиту, що полягають у запобіганні неетичній поведінці серед співробітників. Це досягається через організацію діяльності, спрямованої на розвиток професійної етики, включно з проведенням навчальних заходів та інформаційно-просвітницької роботи [3].

Ролі та обов'язки внутрішнього аудиту детально викладені у відповідних директивах Європейського Союзу, тоді як конкретні методичні настанови для проведення аудиту різних об'єктів знайдено у Посібнику з кращих практик внутрішнього аудиту. Щодо виконання внутрішнього аудиту специфічних об'єктів, слід дотримуватися Міжнародних стандартів менеджменту якості ISO 9001, зокрема оновлених версій ISO 9000:2015 та ISO 9001:2015, які вступили в дію з 2018 року. Згідно з цими стандартами, компанії повинні регулярно проводити внутрішні аудити, щоб оцінити, наскільки система управління якістю відповідає плановим заходам, вимогам стандарту та чи ефективно вона реалізована та підтримується [5; 6].

Відповідно до статті 26 Бюджетного кодексу України, введення внутрішнього аудиту в установах державного сектора є обов'язковим. Внутрішній аудит визначається як активність, що здійснюється підрозділом внутрішнього аудиту в бюджетних організаціях і має на меті поліпшення системи управління. Основні завдання внутрішнього аудиту включають запобігання неправомірному, неефективному або непродуктивному використанню бюджетних коштів та уникнення помилок та інших проблем в роботі бюджетних установ.

Виходячи з міжнародних норм внутрішнього аудиту, Інститут внутрішніх аудиторів України розробив власні Національні стандарти внутрішнього аудиту. Ці стандарти були офіційно затверджені Наказом Міністерства фінансів України 4 жовтня 2011 року під номером 1247. У цих Національних стандартах внутрішнього аудиту були адаптовані загальноприйняті міжнародні критерії аудиторської роботи, з урахуванням особливостей українського ринку внутрішнього аудиту. Детальне порівняння структури Міжнародних та Національних стандартів внутрішнього аудиту представлено в подано на рисунку 2.2.

За словами В. Р. Шевчука та О. І. Лаушника, сучасні національні стандарти в аудиторській сфері є передовими і, при їх правильному дотриманні, можуть зробити аудиторську діяльність в державному секторі

більш відповідною до міжнародних стандартів. Однак через їхню відносну новизну, багато аудиторів, особливо тих, хто не має достатнього досвіду, знаходять їх складними для розуміння та застосування. Таким чином, необхідно проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу серед аудиторів, зокрема тих, хто не розрізняє аудит від ревізії або вважає, що будь-який кваліфікований бухгалтер може автоматично стати аудитором [47, с. 622].

Міжнародні Стандарти внутрішнього аудиту		Національні Стандарти внутрішнього аудиту
		I. Загальні положення
Стандарти звітування, моніторингу, формування та зберігання справ, взаємодії з органами державної влади та оцінки якості за результатами внутрішнього аудиту: 1000 Цілі, повноваження і відповідальність 1100 Незалежність і об'єктивність 1200 Професійна компетентність та належна ретельність 1300 Програма забезпечення та підвищення якості Стандарти діяльності (Performance standards)		II. Загальні стандарти внутрішнього аудиту: 1. Основні внутрішні документи з питань внутрішнього аудиту. 2. Компетентність та підвищення кваліфікації працівників підрозділів внутрішнього аудиту. 3. Незалежність та об'єктивність внутрішнього аудиту
2000 Управління функцією внутрішнього аудиту 2100 Сутність роботи внутрішнього аудиту 2200 Планування завдання Планування завдання 2300 Виконання завдання 2400 Звітування про результати 2500 Моніторинг подальших заходів 2600 Звітування про прийняття ризику		III. Стандарти діяльності з внутрішнього аудиту: 1. Напрями проведення внутрішнього аудиту. 2. Планування діяльності з внутрішнього аудиту. 3. Ведення бази даних. 4. Організація внутрішніх аудитів. 5. Проведення внутрішнього аудиту. 6. Документування ходу та результатів внутрішнього аудиту. 7. Моніторинг урахування рекомендацій за результатами внутрішнього аудиту
		IV. Стандарти звітування, моніторингу, формування та зберігання справ, взаємодії з органами державної влади та оцінки якості за результатами внутрішнього аудиту: 1. Звітування про діяльність підрозділу внутрішнього аудиту. 2. Формування та зберігання справ внутрішнього аудиту. 3. Надання інформації про результати внутрішнього аудиту. 4. Взаємодія підрозділу внутрішнього аудиту з органами державної влади. 5. Скарги на дії працівників підрозділу внутрішнього аудиту. 6. Забезпечення та підвищення якості внутрішнього аудиту, оцінка якості внутрішнього аудиту

Рис. 2.2. Структура Міжнародних та Національних Стандартів внутрішнього аудиту

Національні стандарти внутрішнього аудиту мають перевагу перед Міжнародними стандартами в тому, що вони чітко окреслюють основні напрямки аудиторської діяльності: аудит ефективності, фінансовий аудит та аудит відповідності. Кодекс внутрішнього аудиту встановлює важливі

правила контролю та нагляду за додержанням професійної етики серед внутрішніх аудиторів, включаючи видачу вказівок та завдань підлеглим, формування команди з урахуванням моральних та професійних якостей, реагування на неетичну поведінку, запобігання чи вирішення конфліктів інтересів та застосування відповідальності відповідно до законодавства України при порушенні законів або недотриманні норм Кодексу етики.

Кодекс ясно встановлює заборону на зловживання службовим положенням співробітниками відділу внутрішнього аудиту для отримання неправомірних переваг для себе або своїх родичів. Також забороняється надавати або посередничати у наданні будь-яких недозволених вигод чи подарунків іншим особам, у тому числі своїм керівникам, з метою спонукання їх до незаконного використання своїх службових повноважень або можливостей, пов'язаних з ними.

В. В. Дрей окреслив структуру міжнародних стандартів внутрішнього аудиту, що подано на рисунку 2.3.

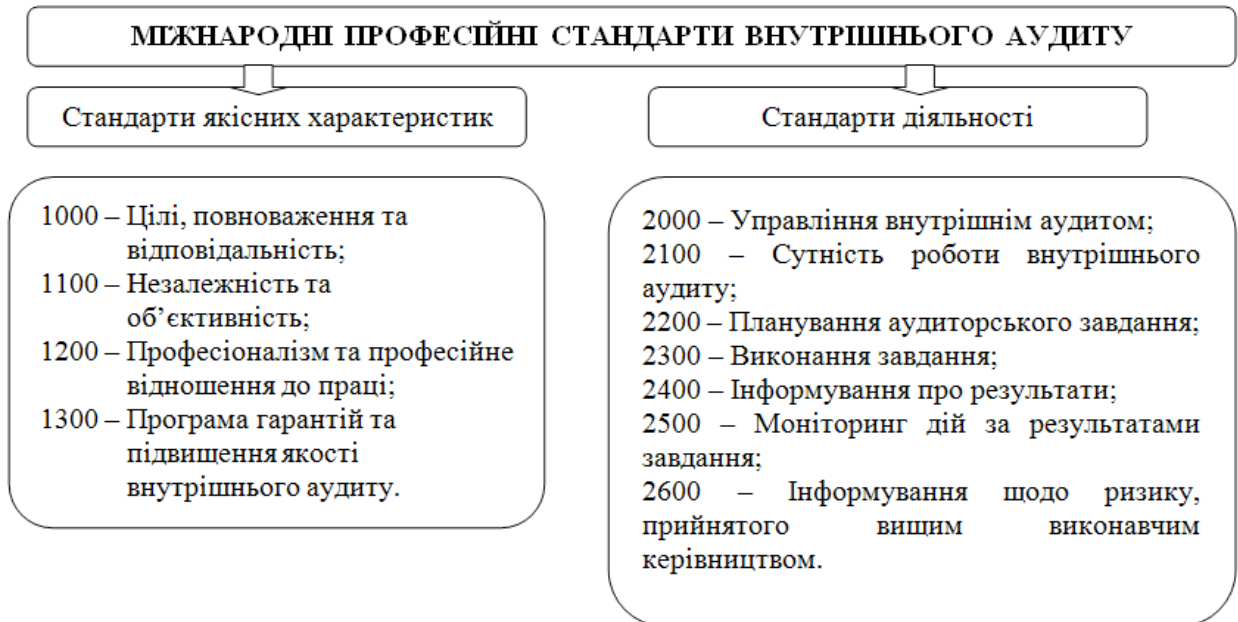

Рис. 2.3. Структура міжнародних стандартів внутрішнього аудиту

Дослідження, зосереджене на правовому регулюванні внутрішнього аудиту, підтвердило, що цей процес ще на ранній стадії розвитку. Експерти визначають кілька ключових аспектів для покращення ефективності внутрішнього аудиту, включаючи:

- Розробку та удосконалення законодавчої бази для внутрішнього аудиту на національному рівні, що включає створення національних стандартів для корпоративного сектора та прийняття відповідних законів.
- Врахування ролі та повноважень внутрішнього аудиту в Законі України «Про фінансовий контроль», розробка на державному рівні положень про внутрішній аудит, його регулювання та координація, а також створення загальних правил (стандартів) та етичного кодексу для внутрішніх аудиторів.
- Підготовка відомчих положень з внутрішнього аудиту.
- Розробка внутрішньофірмових правил (стандартів) для внутрішнього аудиту.

Для запобігання конфліктів інтересів між співробітниками відділу внутрішнього аудиту та іншими зацікавленими сторонами, важливо ясно визначити їхні функціональні обов'язки. Це можна зробити, використовуючи кваліфікаційні описи професії аудитора, описані в професійних довідниках, та з урахуванням конкретних особливостей штатного розкладу компанії. На підставі цих відомостей підприємству слід розробити та затвердити посадові інструкції для працівників відділу внутрішнього аудиту. У цих інструкціях мають бути вказані конкретні завдання та обов'язки співробітника, його права та відповідальності, що допоможе уникнути неясностей щодо змісту трудових функцій і забезпечить чітке додержання трудових обов'язків.

2.2. Ризики в діяльності служби внутрішнього аудиту

Відділ внутрішнього аудиту займається незалежною перевіркою ефективності управлінських процесів у сфері ризиків та виконує контроль за діяльністю бізнес-функцій (перша лінія захисту) і функцій моніторингу (друга лінія захисту). Крім того, внутрішній аудит забезпечує нагляд за виконанням заходів по удосконаленню системи управління ризиками та внутрішнього контролю. Такий підхід є типовим для розвинених компаній, де система внутрішнього контролю та управління ризиками функціонує вже довгий час.

Організація внутрішнього контролю у вигляді внутрішнього аудиту є характерною для великих і деяких середніх компаній, які мають складну організаційну структуру, численні філії та дочірні підприємства, а також різноманітні види діяльності, що можуть бути інтегровані. У таких компаніях керівництво прагне отримувати об'єктивну та незалежну оцінку дій менеджменту на всіх рівнях управління.

В світовій практиці внутрішній контроль розглядається як ключовий компонент сучасної системи управління для організацій будь-якої форми власності та структури. Його головна мета полягає в забезпеченні дотримання працівниками компанії своїх робочих обов'язків у відповідності з цілями організації, виконуючи адміністративну роль залежно від поставлених завдань.

Внутрішній аудит, визначається як важливий засіб підтримки ефективної та адекватної системи внутрішнього контролю у компанії. Він не повинен заміщати інші основні функції внутрішнього контролю, але водночас вважається однією з найвищих форм цього контролю.

Компанії, що досягли стабільного рівня розвитку, регулярно здійснюють моніторинг та оцінку своєї системи внутрішнього контролю через керівництво, хоча цей процес часто не фіксується в документах. Внутрішній аудит в компанії зосереджується на ризик-орієнтованому підході,

перевіряє ефективність контрольних процедур та вносить пропозиції щодо їх удосконалення.

Функції служби внутрішнього аудиту охоплюють наступні аспекти:

- «контрольну функцію,
- інформаційно-аналітичну функцію,
- методологічну функцію,
- консультативну функцію» [10, с. 40]

Ці функції формально визначені та описані у положенні про діяльність служби внутрішнього аудиту. У процесі реалізації контрольної функції службою внутрішнього аудиту проводяться оцінки робочої ефективності систем внутрішнього контролю та управління ризиками. Також здійснюються перевірки на повноту та достовірність фінансової звітності, коректність ведення бухгалтерського й податкового обліку, а також аналізуються фінансово-господарські операції, зберігання та раціональне використання активів, ефективність діяльності організації, її філій та структурних підрозділів. Це включає моніторинг процесів усунення виявлених недоліків тощо. При виконанні контрольної функції враховуються рівні значущості ризиків, що характерні для об'єктів перевірок.

Служба внутрішнього аудиту володіє значним потенціалом для надання консультативних послуг раді директорів, завдяки високому рівню професійності, глибокому розумінню організації та її діяльності. Виконуючи як гарантійні, так і консультативні функції, служба внутрішнього аудиту вносить значний вклад у загальну користь для організації.

Цілі служби внутрішнього аудиту варіюються в залежності від розміру та структури організації, потреб керівництва і, у деяких випадках, від осіб, які мають управлінські повноваження.

При розробці стратегій мінімізації аудиторських ризиків, служби внутрішнього аудиту часто стикаються з дилемою: чи варто взагалі проводити оцінку ризику на етапі планування, враховуючи, що уявлення про

цей ризик може змінюватися під час проведення аудиту, що в свою чергу вимагатиме коригування плану та програми перевірки.

Для розгляду цього питання важливо зрозуміти наслідки змін у оцінці аудиторського ризику. Розглянемо коротко основні впливи, які має оцінка окремих компонентів аудиторського ризику на планування та програмування перевірки.

Під час планування аудиторської перевірки служби внутрішнього аудиту виробляють суб'єктивне судження про внутрішній ризик, яке, як правило, залишається незмінним упродовж усього процесу перевірки. Натомість, оцінка ризику контролю може зазнавати змін кілька разів під час перевірки.

Ризик невиявлення теж може змінюватись, наприклад, у випадках зміни обсягу вибірки через корекцію програми перевірки. Якщо ризик залишається на прийнятному рівні, ризик невиявлення може змінюватися в залежності від змін в оцінці контрольного ризику, що вимагатиме зміни обсягу вибірок. Серед двох компонентів аудиторського ризику, які можуть змінюватися під час перевірки, найважливішим є контрольний ризик, оскільки від нього залежить зміна ризику невиявлення. На рисунку 2.4 подано певні наслідки оцінки контрольного ризику в аудиторській практиці прийняті.

Рис. 2.4. Оцінювання ризику контролю [48, с. 151]

Із схеми можна зрозуміти, як судження про ризик контролю впливає на планування та програму перевірки: при низькому контрольному ризику

аудитори відходять від детальних субстанційних перевірок, зосереджуючись переважно на аналітичних процедурах; у випадку високого контрольного ризику аудитори відмовляються від тестування контрольних методів і фокусуються на глибоких субстанційних перевірках.

Однак у цій схемі існує певна практична невідповідність (зокрема при традиційних методах оцінки ризику): судження про високий контрольний ризик здійснюється суб'єктивно (без проведення тестів, що викликає певні сумніви щодо ймовірності такої оцінки), а рішення щодо подальших дій вже прийнято. Це, на щастя, не впливає на якість або глибину перевірки, але може призвести до невиправданого збільшення витрат часу на її проведення.

Оцінка ризику контролю має основний вплив на обсяг тестування та глибину детальних перевірок. Якщо розглядати цю схему не лише для трьох фіксованих рівнів контрольного ризику, а для будь-якої його величини, зміни в оцінці ризику можуть відбуватися як в напрямку зростання, так і зменшення. Відповідно, результати цих змін теж будуть різнитися.

Для уникнення повторюваності або «зациклення» у своїх діях, аудитор може відступити від строго формалізованого підходу, що базується на моделі (як на рисунку 2), і не проводити додаткові тести.

Якщо після проведення тестів нова оцінка контрольного ризику значно відрізняється від попередньої (на основі якої було визначено первісний обсяг тестувань) у напрямку зниження (наприклад, спочатку ризик контролю був оцінений як трохи нижче середнього, але після тестування визнаний низьким), аудитору необхідно здійснити додаткові тести для підтвердження первісних результатів. Тільки після цього аудитор може скоротити обсяг детальних перевірок.

Як впливає з цього, зміна оцінки ризику контролю може привести як до збільшення обсягу детальних перевірок (у випадку збільшення ризику), так і до зменшення обсягу цих перевірок та необхідності проведення додаткового тестування (при зниженні ризику).

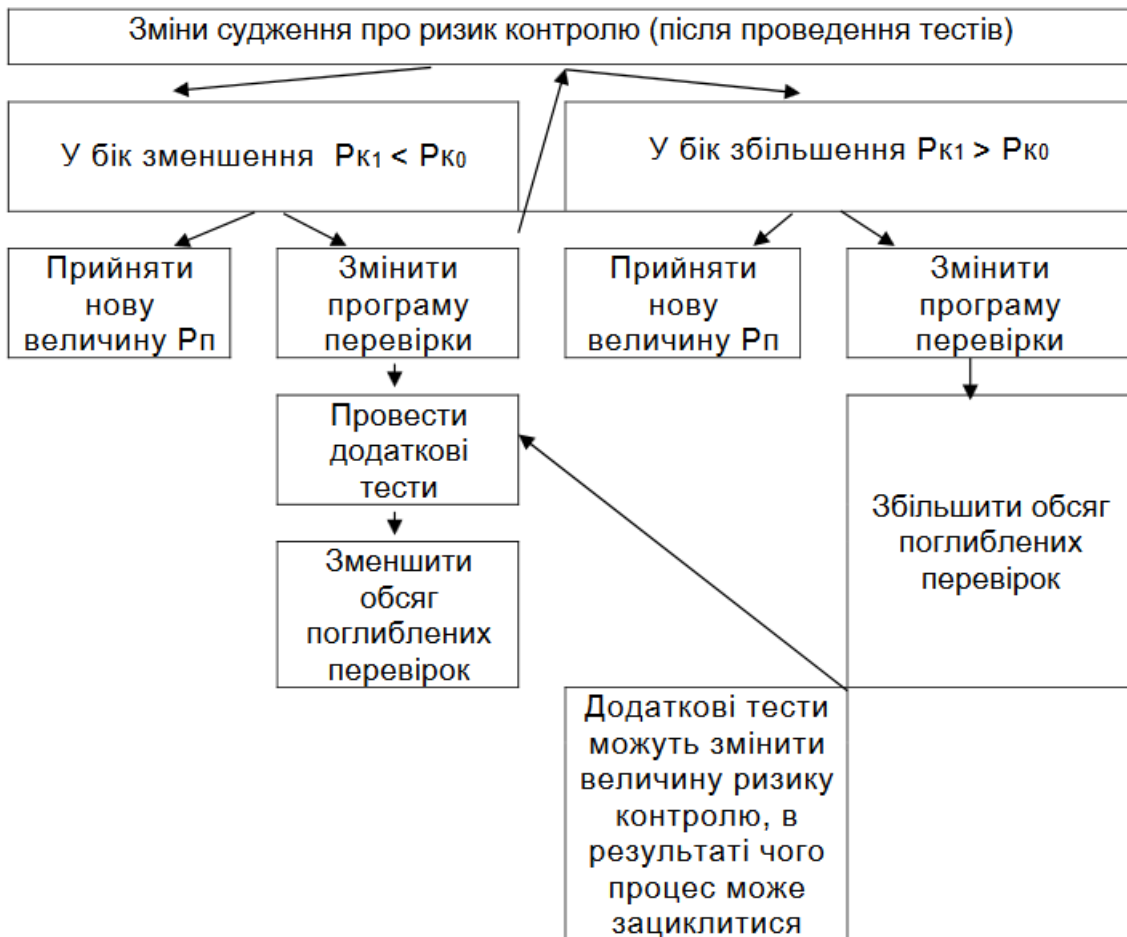

Рис. 2.5. Наслідки зміни судження про ризик контролю

На основі аналізу, визначено, що програма перевірки повинна бути розроблена після проведення тестування. Тестування, отже, стає першим кроком в аудиторському процесі. Іншими словами, ми рекомендуємо змінити порядок дій аудитора під час аудиту: спершу відбувається оцінка ризику (що може включати перевірку касових та банківських операцій, а також розрахунків з підзвітними особами), а потім формується програма перевірки.

Такий підхід дозволить розробляти програму перевірки на основі конкретних даних про стан системи внутрішнього контролю, зменшити витрати робочого часу на внесення змін під час аудиту та покращити якість перевірки. Адже будь-які зміни, внесені в програму в процесі аудиту, є менш обґрунтованими порівняно з програмою, розробленою на основі фактично підтверджених даних і яка є цілісною.

Аудит як професійна діяльність пройшов через три ключові етапи свого розвитку: підтверджуючий, системно-орієнтований і ризик-

орієнтований. Кожен етап у розвитку аудиту вносив зміни у методологію. Це особливо помітно у такій сфері, як оцінка аудиторського ризику. На етапі підтверджуючого аудиту основна увага приділялася перевірці достовірності бухгалтерських записів через такі методи, як зустрічна перевірка та арифметично-логічний аналіз [34].

Ризик-орієнтований підхід в аудиті, як науковий підхід, інтегрує елементи внутрішнього аудиту та загальної системи управління ризиками на підприємстві, відрізняючись від традиційного аудиту, що показує рисунок 2.6.

Рис. 2.7. Місце ризик-орієнтованого аудиту на підприємстві [26, с. 16]

Під час системно-орієнтованого аудиту аудиторський ризик розглядався як частина загальної системи. Аудит на цьому етапі зосереджувався на системі внутрішнього контролю, а ризик був спрямований не на точність даних обліку, а на якість їх формування.

Підхід до вибору методів оцінки ризиків у кожному конкретному випадку розробляється фахівцями індивідуально [50]. Основним критерієм для вибору є можливість інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій. Наприклад, створення онлайн-опитувальників при застосуванні експертних методів оцінювання ризиків може значно покращити ефективність збору даних від менеджерів та спеціалістів різних підрозділів. Використання ІКТ може збільшити точність розрахунків ризиків через застосування методів як нечіткі множини, регресійний аналіз, логіко-ймовірнісні моделі, штучні нейронні мережі.

Ризик-орієнтований внутрішній аудит дозволяє аналізувати не лише фінансові ризики в рамках внутрішнього контролю та обліку, а й різноманітні інші ризики, включаючи операційні, технічні, інформаційні та інші. Кожна категорія ризиків має свою ієрархію, наприклад, у категорію фінансових ризиків входять бухгалтерські ризики, які згідно з МСФЗ і GAAP діляться на ринкові ризики, кредитні ризики та ризики, пов'язані з основною діяльністю.

2.3. Організація системи внутрішнього аудиту за допомогою програмного забезпечення

Внутрішній аудит є ключовим інструментом для незалежного аналізу та оцінки операційної ефективності компанії або підприємства. Його основна мета - забезпечити, щоб керівництво ефективно управляло організацією, досягало поставлених бізнес-цілей та забезпечувало достовірність фінансової та управлінської звітності. Внутрішній аудит також спрямований на надання неупередженої оцінки систем внутрішнього контролю та управління ризиками, пропонуючи водночас рекомендації для покращення бізнес-процесів та ефективнішого використання ресурсів.

Внутрішній аудит здійснюється фахівцями, які діють незалежно та неупереджено, не маючи особистого інтересу в наслідках аудиту та збереженні аудитованої діяльності. Цей процес може бути виконаний як спеціалізованим відділом усередині компанії, так і залученими зовні аудиторськими організаціями. Аудитори зобов'язані діяти професійно та об'єктивно, дотримуючись встановлених міжнародних стандартів. Результати їх роботи, як правило, представляються у формі детального звіту та рекомендацій, які надаються вищому керівництву компанії, наглядовим радам та іншим зацікавленим сторонам. Це сприяє підвищенню ефективності та вдосконаленню процесів управління та діяльності організації.

Програмне забезпечення для підтримки внутрішнього аудиту, засноване на штучному інтелекті, є інноваційним інструментом, що використовує аналітичні можливості для оптимізації та автоматизації процесів внутрішнього аудиту. Такі системи сприяють аудиторам у глибокому аналізі даних, виявленні ризиків, визначенні невідповідностей та помилок, а також пропонують рекомендації щодо вдосконалення систем контролю та управління в організаціях.

Ключові функції та характеристики інтелектуальної системи для підтримки внутрішнього аудиту включають:

1. Обробка великих даних: система може ефективно обробляти і аналізувати обширні набори даних із різноманітних джерел, таких як фінансові звіти, логи транзакцій, клієнтські бази даних тощо.

2. Виявлення несподіваних патернів: використовуючи алгоритми штучного інтелекту, система допомагає ідентифікувати аномалії та незвичні моделі, які можуть вказувати на фінансові чи операційні ризики.

3. Автоматизація завдань: система здійснює автоматизацію повсякденних завдань, таких як перевірка внутрішніх контролів, збір даних, і підготовка звітів.

4. Фокус на ризику: вона допомагає визначити ключові ризики та спрямовує зусилля аудиторів на найбільш важливі сфери діяльності.

5. Моніторинг у режимі реального часу: система забезпечує звітування та аналітику в режимі реального часу, що дозволяє швидко реагувати на будь-які зміни чи проблеми.

6. Аналітика та візуалізація: забезпечує інтуїтивно зрозумілий інтерфейс для детального аналізу даних та їх візуалізації.

7. Забезпечення відповідності нормативам: система допомагає перевіряти, чи дотримується організація встановлених законодавчих та регуляторних вимог.

Використання інтелектуальних систем у підтримці внутрішнього аудиту значно підвищує ефективність аудиторських процедур, скорочує час на перевірки, мінімізує ризик помилок та сприяє досягненню більш точних та об'єктивних результатів. Водночас, важливо розуміти, що такі системи повинні доповнювати, але не замінювати експертні знання аудиторів.

Розробка ефективної інтелектуальної системи для підтримки внутрішнього аудиту є складним завданням. Це вимагає інтеграції різноманітних технологій та методів штучного інтелекту. Такий підхід включає глибоке проектування алгоритмів, застосування спеціалізованих інструментів та детальну настройку компонентів штучного інтелекту, що робить процес не лише складним, але й захоплюючим.

Опис алгоритму для інтелектуальної системи підтримки внутрішнього аудиту можна сформулювати так:

Збір та опрацювання даних: Система здійснює доступ до різноманітних даних суб'єкта господарювання, включаючи фінансові показники, операційні записи, логи та інші звіти. Надалі ці дані піддаються процесам очищення, обробки та узагальнення для їх ефективного аналізу.

Аналіз даних та машинне навчання: Система застосовує методи машинного навчання для автоматизованого виявлення аномалій, нетипових тенденцій та потенційних ризиків чи проблем. Це може включати в себе процеси, як-от класифікація, кластеризація та прогнозування. Обробка «Big Data» в цьому контексті означає працю з великими обсягами інформації, яка може бути структурована, напівструктурована або неструктурована, та вимагає спеціальних підходів для ефективною обробки.

Експертні Системи в Аудиті: Спеціалізовані експертні системи можуть бути розроблені для внутрішнього аудиту, орієнтованого на правила. Вони використовують комплекс знань та правил, заданих аудитором, для ефективного аналізу даних і вирішення завдань.

Навчання з підкріпленням: Інтелектуальна система може вдосконалюватися через навчання з підкріпленням, проводячи експерименти та інтерактивно працюючи з користувачами. Система здатна прогнозувати результативність різних аудиторських стратегій та поліпшувати свої методики протягом часу.

Автоматизація генерації звітів: Після аналізу даних система може автоматично створювати звіти, включаючи ідентифіковані проблеми, рекомендації для поліпшень та детальний аналіз.

Інтеграція з іншими системами: Інтелектуальна система підтримки внутрішнього аудиту може бути інтегрована з іншими корпоративними системами для забезпечення доступу до розширеної інформації та забезпечення глибшого аналізу. Інтеграція даних з різних джерел в одну

уніфіковану структуру є важливим кроком у підготовці до аналізу «Big Data».

Тлумачення аналітичних результатів: Останній крок полягає у тлумаченні висновків, отриманих з аналізу, проведеного на попередніх стадіях. Цей аналіз може виявити нові важливі інсайти, відповіді на ключові запитання, або надати рекомендації для майбутніх кроків. Для забезпечення ясності та доступності результатів часто використовуються графіки, діаграми, інфографіка та інші інструменти візуалізації.

Забезпечення конфіденційності даних: У зв'язку з конфіденційністю інформації, з якою працює внутрішній аудит, система має забезпечувати високий рівень безпеки даних та їх захист, щоб гарантувати, що чутливі дані залишаються недоступними для несанкціонованого доступу.

Слід підкреслити, що конфігурація алгоритму інтелектуальної системи підтримки внутрішнього аудиту буде варіюватися залежно від унікальних потреб бізнесу та наявних технологічних можливостей. Створення такої системи потребує тісної взаємодії між фахівцями у сферах внутрішнього аудиту, обробки даних та штучного інтелекту. Враховуючи складність та обсяг «Big Data», розробка та імплементація такої системи вимагає значних зусиль та глибоких знань в сфері даних та інформаційних технологій.

Впровадження інтелектуальної системи для внутрішнього аудиту є складним проектом, що вимагає вузькоспеціалізованих знань в областях аудиту, аналітики даних та штучного інтелекту. Необхідно також забезпечити, щоб система відповідала високим стандартам безпеки, конфіденційності та етичних норм в обробці даних.

Послідовність інтелектуальної системи для підтримки внутрішнього аудиту містить такі етапи. Першим є моніторинг і збір інформації. Моніторинг означає систематичний збір та аналіз інформації про підприємство та хід аудиту, включаючи фінансові та організаційні аспекти, а також результати діяльності. Під час внутрішнього аудиту виконується декілька різновидів моніторингу, які відповідають специфічним

інформаційним потребам: внесок, якість, результати, а також оцінка наслідків та впливу.

Збір даних – це процес збору важливої інформації, необхідної для підтримки завдань, аналізу, прийняття рішень або проведення досліджень.

В контексті внутрішнього аудиту, значення процесу збору даних є ключовим для оцінювання ефективності та дотримання норм і процедур підприємством. Це включає: концентрацію на основних джерелах інформації, таких як опитування, анкети, перевірка документів, аналіз фінансових звітів тощо; розробку детального плану збору даних, що охоплює стратегії збору та методи контролю якості; організацію та зберігання зібраної інформації у структурованому та зручному для використання форматі; виявлення потенційних ризиків та перевірку відповідності стандартам, а також розробку відповідних рекомендацій. Ефективний збір та аналіз даних сприяє прийняттю обґрунтованих рішень, покращенню процесів та запобіганню ризикам у діяльності підприємства, адже якість і точність даних безпосередньо впливають на достовірність ухвалених рішень і висновків.

На другому етапі відбувається попередня обробка результатів спостереження. На рисунку 2.8 подано послідовність обробки інформації інформаційною системою запропонована Д. Д. Гнатченком.

Рис. 2.8. Послідовність обробки інформації [9, с. 119]

Діяльність підприємства характеризується складними багатоаспектними причинно-наслідковими зв'язками. У процесі розробки та впровадження інтелектуальної системи для підтримки внутрішнього аудиту,

необхідно формалізувати ключові бізнес-процеси та аудиторські спостереження для їх подальшої первинної обробки. Це передбачає відбір найважливіших елементів зі складної мережі взаємодій та наслідків для забезпечення ефективності аудиту.

Цінність спостереження полягає у здатності реєструвати факти в режимі реального часу. Однак, для створення інтелектуальної системи, це спостереження найкраще поєднувати з іншими ІТ-методами, які включають математичний та логічний аналіз.

На наступних етапах відбувається безпосередньо процес перевірки окремих напрямів в роботі підприємства за спеціально розробленою методикою властивою для кожного напрямку.

Висновки до розділу 2

Ефективність функціонування внутрішнього аудиту на високому рівні та успішне впровадження його завдань у підприємницькому середовищі в значній мірі залежать від наявності вдосконаленого, добре організованого та юридично узгодженого законодавчого підґрунтя. Розвиток внутрішнього аудиту розпочався з прийняття закону України «Про аудиторську діяльність», який згодом було замінено законом «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність». Виходячи з міжнародних норм внутрішнього аудиту, Інститут внутрішніх аудиторів України розробив власні Національні стандарти внутрішнього аудиту. Ці стандарти були офіційно затверджені Наказом Міністерства фінансів України 4 жовтня 2011.

На службу внутрішнього аудиту на підприємстві покладено ряд функцій, а саме: інформаційно-аналітична, контрольна, консультаційна і методологічна. Виконання цих функцій містить ряд ризиків при здійсненні. Рациональна оцінка аудиторського ризику та його елементів є критично

важливою. Цей процес включає кілька етапів і корелює як з рівнем значущості, так і з формуванням аудиторського звіту. Підхід до оцінки та моделювання аудиторського ризику має бути націлений не на скорочення обсягу перевірки, а на зниження загального ризику. Наприклад, тестування, як початковий етап аудиту, повинно базуватися на ретельному аналізі. Застосування цих методів дозволить розробляти програму перевірки, ґрунтуючись на достовірних даних про стан внутрішнього контролю, зменшити часові та трудові витрати на коригування процесу перевірки, а також підвищити її ефективність.

Оскільки функціонування відділу внутрішнього аудиту з великою кількістю персоналу значно збільшує витрати підприємства, адже в цьому відділі повинен працювати висококваліфікований персонал доцільним є застосування інформаційних технологій для автоматизації процесу внутрішнього аудиту на підприємстві. Інтеграція у глобальні технології надає значну перевагу, зокрема можливість створення єдиної автоматизованої системи, яка включає контроль якості внутрішнього аудиту. З часом, як суб'єкт господарювання накопичує все більше даних, їх аналіз стає складнішим. Розумна система здатна ефективно обробляти великі масиви даних, ідентифікувати тенденції, відхилення та потенційні ризики, сприяючи прийняттю більш обґрунтованих управлінських рішень. Також вона може виявляти атипові транзакції чи прогалини, які можуть вказувати на шахрайство чи помилки. Це дає аудиторам важливі дані та аналітику для оптимізації управлінських процесів та підвищення ефективності контрольних механізмів.

Розділ 3. Методика внутрішнього аудиту на підприємствах

3.1. Внутрішній аудит доходів, як підґрунтя для ефективного управління підприємством

Процес розроблення та аналізу альтернативних варіантів рішень, а також вибір найбільш відповідних для реалізації, заснований на аналізі ключової економічної та управлінської інформації. Більша частина цієї інформації генерується системою бухгалтерського обліку та інтегрується в фінансову звітність. Важливість і точність бухгалтерського обліку, достовірність фінансової звітності та первинної документації є фундаментом для методології внутрішнього аудиту. Це підкреслює його значення як ключового інструменту зниження інформаційного ризику в процесі управління.

Аудит доходів у компаніях можливий у двох варіантах: внутрішньому та зовнішньому. Вибір між цими формами залежить від кількох факторів: чи є аудит обов'язковим, розміру організації, її фінансових можливостей, а також потреб керівництва та власників. На рисунку 3.1 колектив авторів Н. В. Гончарова та П. М. Горбань запропонували підходи до організації аудиту доходів від основної діяльності на вітчизняних підприємствах.

При зовнішньому аудиті важливо враховувати, що він є «обов'язковим для компаній, які мають значення для громадськості, середніх і великих підприємств, публічних акціонерних товариств, компаній у видобувній галузі та інших суб'єктів» [34], визначених законом України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [34]. Організаційні, методологічні та інші ключові питання аудиту визначаються аудиторською фірмою, а підприємства зобов'язані надавати необхідну інформацію для перевірки.

У сучасному нестабільному економічному середовищі набуває особливої актуальності питання організації внутрішнього аудиту, особливо з огляду на точність визнання, оцінки та подальшого обліку доходів.

Внутрішній аудит на підприємстві може виконуватися у різних формах, часто у вигляді інвентаризації перед підготовкою фінансової звітності та в інших випадках, передбачених нормативами.

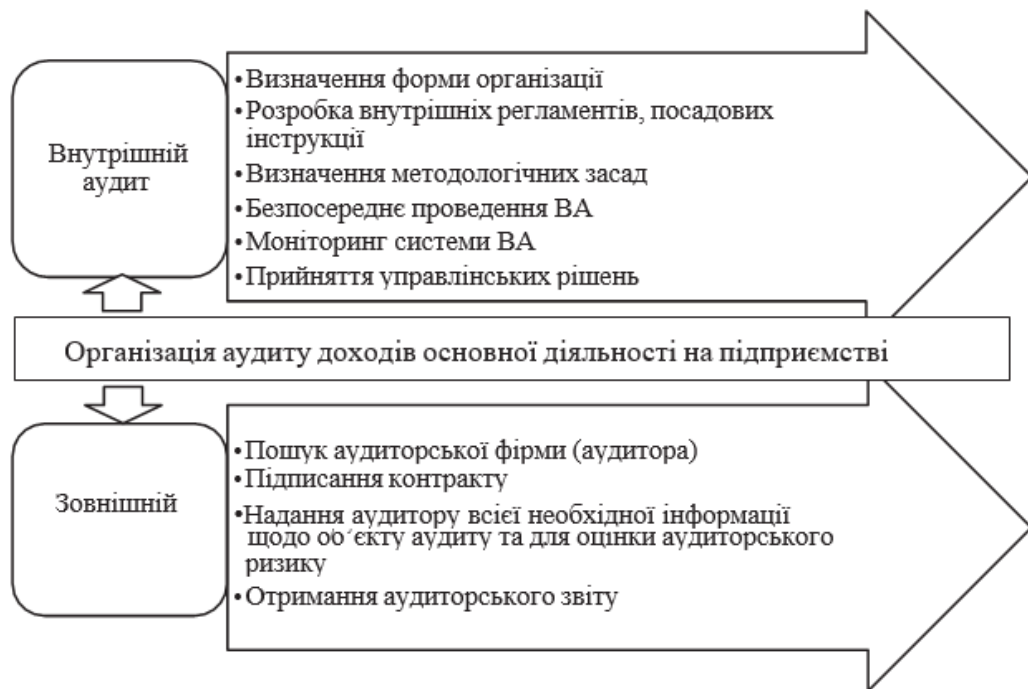

Рис. 3.1. Підходи щодо організації аудиту доходів від основної діяльності на вітчизняних підприємствах

Створення ефективної системи внутрішнього аудиту доходів в першу чергу вимагає обрання відповідної форми його проведення, яка б сприяла позитивним результатам у вирішенні конкретних завдань та загальному управлінні. Вибір форми внутрішнього аудиту залежить від різних чинників і повинен бути здійснений кожним підприємством, виходячи з його унікальних особливостей та специфіки діяльності.

Наприклад, контроль доходів на підприємстві може бути організований безпосередньо на кожному робочому місці. Це може включати контроль за проведенням бухгалтерських операцій, самоконтроль, спільний контроль процесів продажу та транспортування продукції, контроль у договірних відділах, а також моніторинг реалізації управлінських рішень та інше.

Цей тип контролю є поширеним на більшості підприємств. Його ефективність залежить від менеджменту та організації робочих процесів. Однак, часто через людський фактор, високу завантаженість та інші причини,

такий контроль може виявитися недостатнім, виникаючи потребу у створенні спеціалізованих органів для внутрішнього аудиту.

Структура та склад органів внутрішнього аудиту варіюють залежно від правової форми та розміру підприємства. Наприклад, для великих компаній типовими є такі органи, як Спостережна рада, Ревізійна комісія, відділ внутрішньої безпеки та інші аудиторські підрозділи.

Створення власної структури внутрішнього аудиту має переваги, оскільки дозволяє керівництву постійно моніторити обсяги діяльності, доходи та ключові показники, коригувати плани на основі виявлених проблем. Керівники можуть залучити фахівців в будь-який час, розширюючи їх обов'язки, наприклад, в аудиті доходів від основної діяльності. Внутрішні співробітники краще розбираються у специфіці власного бізнесу і можуть використовувати свої знання та досвід для розвитку підприємства.

Водночас, знання на підприємстві іноді можуть бути недостатніми, оскільки навчання вузькоспеціалізованих фахівців — це довготривалий і витратний процес. Тому, при потребі, служба внутрішнього аудиту може звертатися до зовнішніх консультантів для конкретних завдань.

У ситуаціях, коли потреба в зовнішній експертизі виникає регулярно та за широким спектром питань, може бути розумним віддати деякі або всі функції внутрішнього аудиту на аутсорсинг. Організація внутрішнього аудиту, у тому числі аудиту доходів, має свої специфічні переваги та недоліки. Це складний процес, який вимагає урахування цілої системи внутрішніх і зовнішніх факторів, включаючи організаційні, фінансові, економічні, наукові тощо. На великих підприємствах з різними напрямками діяльності та доходами можуть бути залучені кілька підрозділів для реалізації внутрішнього аудиту доходів на різних етапах і рівнях.

Без відношення до способу організації внутрішнього аудиту, будь то через створення спеціалізованого відділу чи посади, або розподілення цих завдань між працівниками, необхідно розробити комплексну систему регулювання. Така система має включати організаційні, кадрові та

методологічні аспекти. На рисунку 3.2 окреслено організаційні складові внутрішнього аудиту доходів підприємства.

Рис. 3.2. Організаційні складові внутрішнього аудиту доходів досліджуваного підприємства

Для ефективної реалізації запланованого механізму потрібно розробити внутрішні стандарти та уточнити планові та оперативні документи для проведення аудиту доходів підприємства.

На етапі організації важливо створити детальну програму внутрішнього аудиту та визначити план аудиту доходів, який включатиме перелік аудиторських процедур, джерел інформації та методичні підходи.

Ключ до якісного виконання контрольних процедур полягає у наявності ретельно розроблених робочих документів внутрішнього аудиту. Аудитор формує ці документи самостійно, виходячи з професійних ризиків та власного судження. При створенні робочих документів важливо враховувати не тільки точність оцінки доходів, але й аналізувати управління

дебіторською заборгованістю та вхідними грошовими потоками. Особливу увагу слід приділяти останньому аспекту, адже затримки у сплаті договірних зобов'язань можуть суттєво ускладнити операційну діяльність підприємства, обмежуючи його можливості для закупівлі сировини, виплати зобов'язань тощо.

При розробці організаційно-методологічних принципів внутрішнього аудиту на підприємстві важливо врахувати, що доходи є ключовим елементом у фінансовому, податковому та управлінському обліку. Для досліджуваного підприємства доцільно застосування методики внутрішнього аудиту доходів, розділеної на три основні етапи та інтегрованої у систему обліку, включаючи такі аспекти як: об'єкти обліку, джерела інформації, послідовність проведення процедур та використання методичних підходів.

Реалізація внутрішнього аудиту доходів, який охоплює не тільки фінансовий, але й податковий та управлінський аспекти, може сприяти оптимізації податкових виплат, мінімізації податкових ризиків та зменшенню впливу таких явищ, як «парадокси прибутку», особливо в ситуаціях, коли існують доходи, але відсутні позитивні грошові потоки.

Однак, створення внутрішньої аудиторської служби, яка відповідає цим критеріям, не гарантує негайного та ідеального результату. Ефективне функціонування такої служби вимагає розуміння того, що її робота є комплексною і включає багато взаємопов'язаних аспектів, необхідних для виконання її основних завдань. На рисунку 3.3 подано схему внутрішнього аудиту доходів підприємства з виокремленням структурних складових, запропоновану в роботі Н. М. Пилипчук.

Ефективна робота служби внутрішнього аудиту залежить від наявності ключових елементів організаційно-методичного підходу: об'єкта аудиту, суб'єкта, що проводить аудит, теми аудиту, методології, мети, структури управління, ресурсів, основних принципів та процедур, головних завдань і критеріїв оцінки результативності.

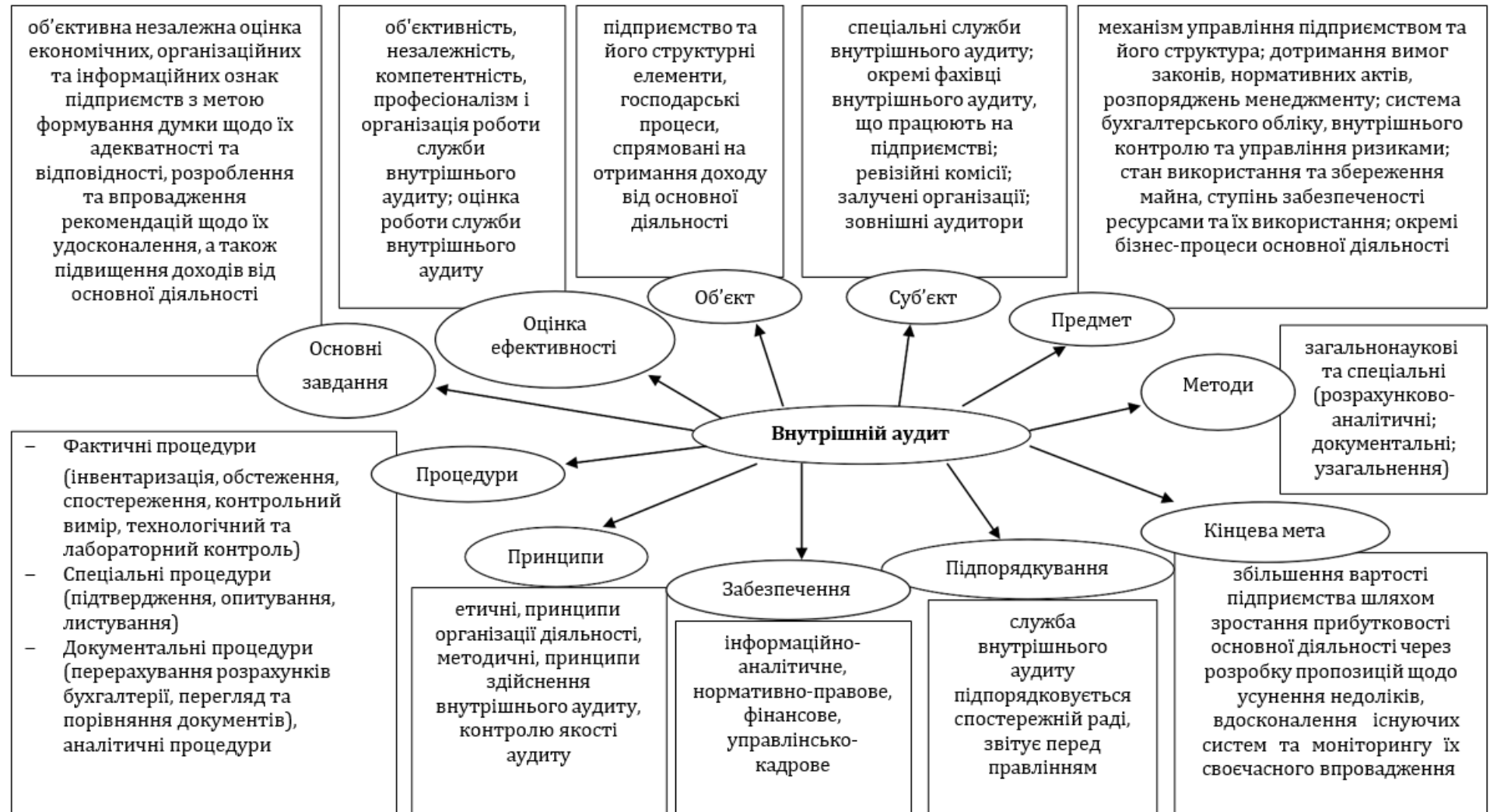

Рис. 3.3. Схема внутрішнього аудиту доходів підприємства [32, с. 195]

Таким чином, об'єктами внутрішнього аудиту служать сам господарюючий суб'єкт, його різні структурні підрозділи та різноманітні господарські процеси, зокрема технологічні, які спрямовані на заробіток доходу. Аудит може зосереджуватися на певних аспектах діяльності підприємства, наприклад, на його основній роботі, в залежності від основних завдань, поставлених перед аудитором.

Виконавцями функцій внутрішнього аудиту (суб'єкта) можуть бути як спеціалісти внутрішнього аудиту, які є працівниками підприємства, так і ревізійні комісії, сторонні організації або зовнішні аудиторів. При організації внутрішнього аудиту слід враховувати сферу та специфіку діяльності, обсяги фінансово-економічних операцій та розвиток системи управління підприємством, а також стан внутрішнього контролю.

Особливу необхідність у створенні служби внутрішнього аудиту мають підприємства зі складною організаційно-правовою структурою, такі як фінансово-промислові групи, банківські структури, холдинги та їхні окремі складові, а також інші асоціації, де існує контроль однієї юридичної одиниці над іншими.

У середовищі вітчизняних економістів існує різноманітність думок стосовно ролі та значення внутрішнього аудиту у системі контролю чи управління підприємством. Більшість фахівців погоджуються, що внутрішній аудит є важливою частиною системи внутрішнього контролю або однією з його форм, відзначаючи його високу ефективність, але також й високу вартість.

Предмет внутрішнього аудиту охоплює управління підприємством та його структурну організацію, дотримання законодавства та внутрішніх правил, системи бухгалтерського обліку, внутрішнього контролю та управління ризиками, а також використання та збереження активів і ресурсів, зокрема в контексті ключових бізнес-процесів. В такому контексті предмет аудиту визначає специфічні об'єкти, які потребують детального дослідження аудитором.

Методи внутрішнього аудиту представляють собою набір специфічних методичних технік, що в поєднанні з загальнонауковими методами застосовуються для виконання аудиторських процедур. Розвиток бухгалтерського обліку, статистики, ревізії, контролю, аналізу господарської діяльності, а також судово-бухгалтерської експертизи і юриспруденції сприяли створенню нових методичних підходів у сфері аудиту.

Методи внутрішнього аудиту діляться на загальнонаукові та спеціалізовані, до останніх відносяться розрахунково-аналітичні, документальні та методи синтезу.

Розрахунково-аналітичні методи включають традиційні економічні аналітичні техніки (наприклад, групування, порівняння, послідовні підстановки, балансові перевірки), статистичні та економіко-математичні методи, а також аналітичні перевірки.

Основні методичні підходи до отримання аудиторської інформації включають аналітичні процедури, як-от оцінка взаємозв'язків різних видів фінансових даних (наприклад, порівняння собівартості проданих товарів з доходом від їх продажу), аналіз динаміки фінансових та нефінансових показників (наприклад, співвідношення чисельності персоналу та заробітної плати), порівняння фактичних даних з прогнозованими, аналіз змін у звітних даних у порівнянні з минулими періодами, даними аналогічних підприємств чи середньогалузевими показниками, оцінка непередбачуваних відхилень та аналіз наслідків форс-мажорних обставин та оцінка результатів у контексті інформації, отриманої від третіх сторін.

Документальні методи аудиту включають аналіз правових та регуляторних рамок, моделювання інформації, та перевірку облікових документів.

Правовий аналіз включає оцінку діяльності аудитованого об'єкта з точки зору відповідності законам, нормативним документам, інструкціям та внутрішнім правилам.

Інформаційне моделювання полягає в фіксації даних про об'єкт дослідження на певному носії, включаючи первинні облікові документи, реєстри, фінансову звітність та нормативні карти. Цей процес дозволяє створити комплексний і достовірний масив даних, що відображає об'єкт дослідження в контексті його середовища. Наприклад, інформаційна модель торговельного підприємства включатиме дані про асортимент, динаміку поставок, структуру продажів, залишки на складі, націнки за видами продукції, умови зберігання, пропозиції постачальників щодо нових продуктів, попит споживачів та іншу важливу інформацію.

Перевірка облікових документів здійснюється через оцінку достовірності, ефективності та обґрунтованості господарських операцій за допомогою документального аналізу, фактичного контролю, обчислень, спостережень, опитувань та інспекцій.

Методологія аудиту включає в себе як загальний підхід до досліджень, так і специфічні методики, що застосовуються під час аудиторських перевірок. Різноманіття методів аудиту використовується послідовно для виявлення реального стану, аналізу та оцінки.

Головна мета внутрішнього аудиту - підвищення вартості підприємства через збільшення прибутковості основної діяльності, виявлення та усунення недоліків, удосконалення систем та моніторинг їх впровадження. Ефективне управління ресурсами підприємства допомагає українським господарюючим суб'єктам покращити фінансові показники, швидко адаптуватися до ринкових змін, ставши привабливішими для інвесторів та здобувши конкурентні переваги на міжнародному рівні.

Керівництво господарюючого суб'єкта відіграє ключову роль у створенні та підтримці ефективної та надійної системи внутрішнього аудиту. Внутрішній аудит підзвітний спостережній раді та звітує перед правлінням, з метою допомагати управлінню компанії в ефективному виконанні своїх функцій, забезпечуючи впевненість у тому, що ресурси фірми

використовуються оптимальним чином для досягнення цілей підприємства в цілому та його окремих підрозділів.

Основні напрями роботи внутрішнього аудиту включають:

1. Контрольну та ревізійну діяльність, яка є розповсюдженою серед українських підприємств. Це означає, що внутрішній аудит функціонує як контролюючий орган з боку вищого керівництва, виявляючи порушення, факти розкрадання активів, винних осіб та розробляючи пропозиції для виправлення виявлених недоліків.

2. Моніторинг існуючої системи внутрішнього контролю, забезпечуючи незалежність, що є характерним для підприємств розвинених країн. Внутрішній аудит в таких компаніях є частиною системи управління ризиками і працює відповідно до міжнародних стандартів і етичного кодексу Інституту внутрішніх аудиторів [27].

На досліджуваному підприємстві показник чистого доходу від реалізації продукції, товарів, робіт чи послуг наведений в таблиці 3.1 за період 2018-2022 років з проведенням його аналізу.

Таблиця 3.1

Показник доходу досліджуваного підприємства АФ «Тер Аудит»
протягом 2018-2022 років

Рік	Розмір чистого доходу, тис. грн	Абсолютне відхилення, тис. грн	Відносне відхилення, %
2018	192365		
2019	207146	14781	7,68
2020	167451	-39695	-19,16
2021	184257	16806	10,04
2022	294653	110396	59,91

З таблиці 3.1 видно, що показник доходу не має однорідної тенденції щодо зростання чи зменшення. У 2019 році він зріс на 7,68 % (14781 тис. грн), у 2020 році – зменшився на 19,16 % (39695 тис. грн), у 2021

році – зріс на 10,04 % (16806 тис. грн), а в 2022 році – зріс на 59,91 % (110396 тис. грн). На рисунку 3.4 подано динаміку зміни показника чистого доходу від реалізації продукції досліджуваного підприємства.

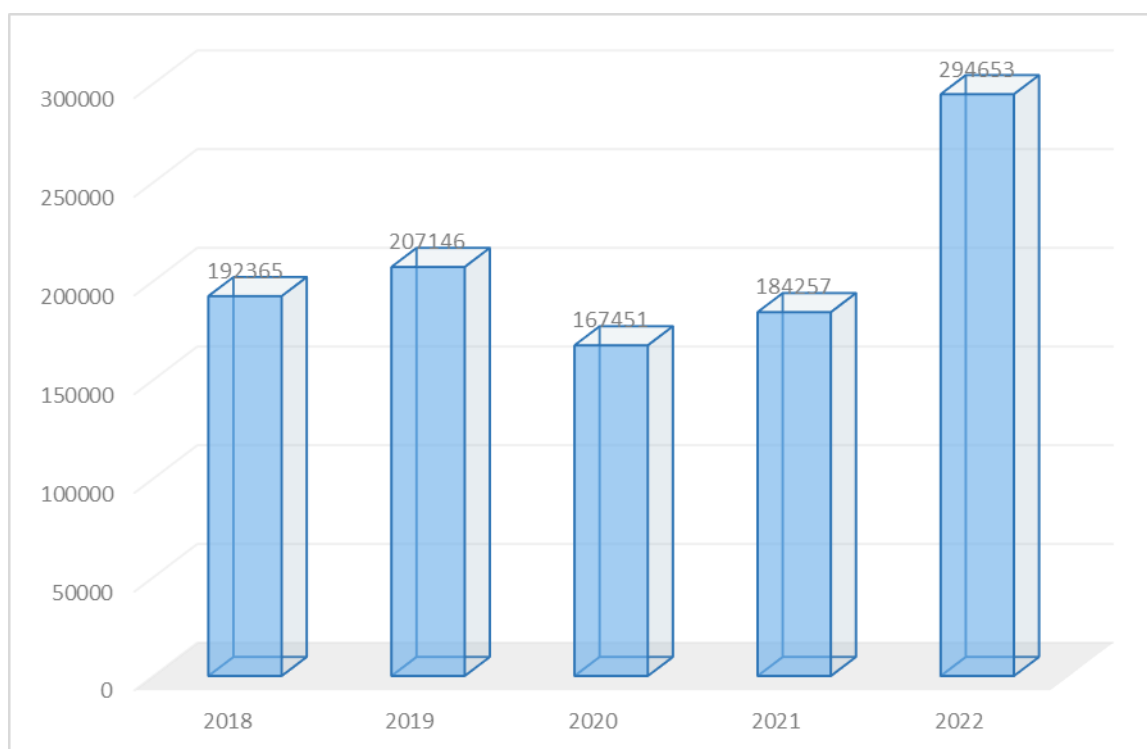

Рис. 3.4. Динаміка чистого доходу досліджуваного підприємства

Отже з рисунку 3.4 видно, що показник змінюється неоднорідно, тому для аудитора важливо дослідити вплив факторів на його формування та визначити взаємозв'язок з іншими структурними елементами. Як бачимо, кризовий 2022 рік був періодом найбільшого зростання доходу. Тому важливо цей показник розглянути у взаємозв'язку з собівартістю, її основними складовими та розмірами отриманого прибутку, що більш об'єктивно відобразить результативність цих доходів.

3.2. Внутрішній аудит розрахунків з оплати праці

У контексті складної економічної ситуації в Україні, важливість питань, пов'язаних з оплатою праці громадян, набуває особливої актуальності. Реформування систем оплати праці, впровадження автоматизації обліку та аудиту, а також перехід на електронний документообіг є ключовими для розвитку бізнесу та підвищення його конкурентоспроможності на фоні зростаючої трудової міграції.

Аудит оплати праці представляє собою одну з найбільш важливих та складних областей аудиторської діяльності, оскільки він безпосередньо впливає на економічні інтереси співробітників та користувачів фінансової звітності досліджуваного підприємства. Ця сфера вважається високоризиковою з точки зору контролю. Тому організація ефективного внутрішнього аудиту оплати праці на підприємстві є важливою для своєчасного виявлення відхилень та запобігання порушень у цій галузі обліку.

Щоб забезпечити ефективне та якісне функціонування внутрішнього аудиту на підприємстві, рекомендується створити окремий підрозділ внутрішнього аудиту, укомплектований кваліфікованими бухгалтерами-аудиторами. Оптимальним рішенням є залучення штатного спеціаліста замість зовнішнього аудитора, оскільки це вимагає глибокого розуміння і знань усіх аспектів діяльності підприємства, які постійно зазнають змін під впливом оновлень у нормативно-правовій базі.

Створення внутрішньої аудиторської служби є важливим кроком у розвитку підприємства, особливо враховуючи, що більшість підприємств є невеликими і часто не мають достатнього бюджету для найму зовнішніх аудиторів.

На рисунку 3.5 подано структуру оцінки діяльності внутрішніх аудиторів у контексті забезпечення дотримання норм оплати праці на підприємствах на основі роботи Ю. В. Сусіденко [40].

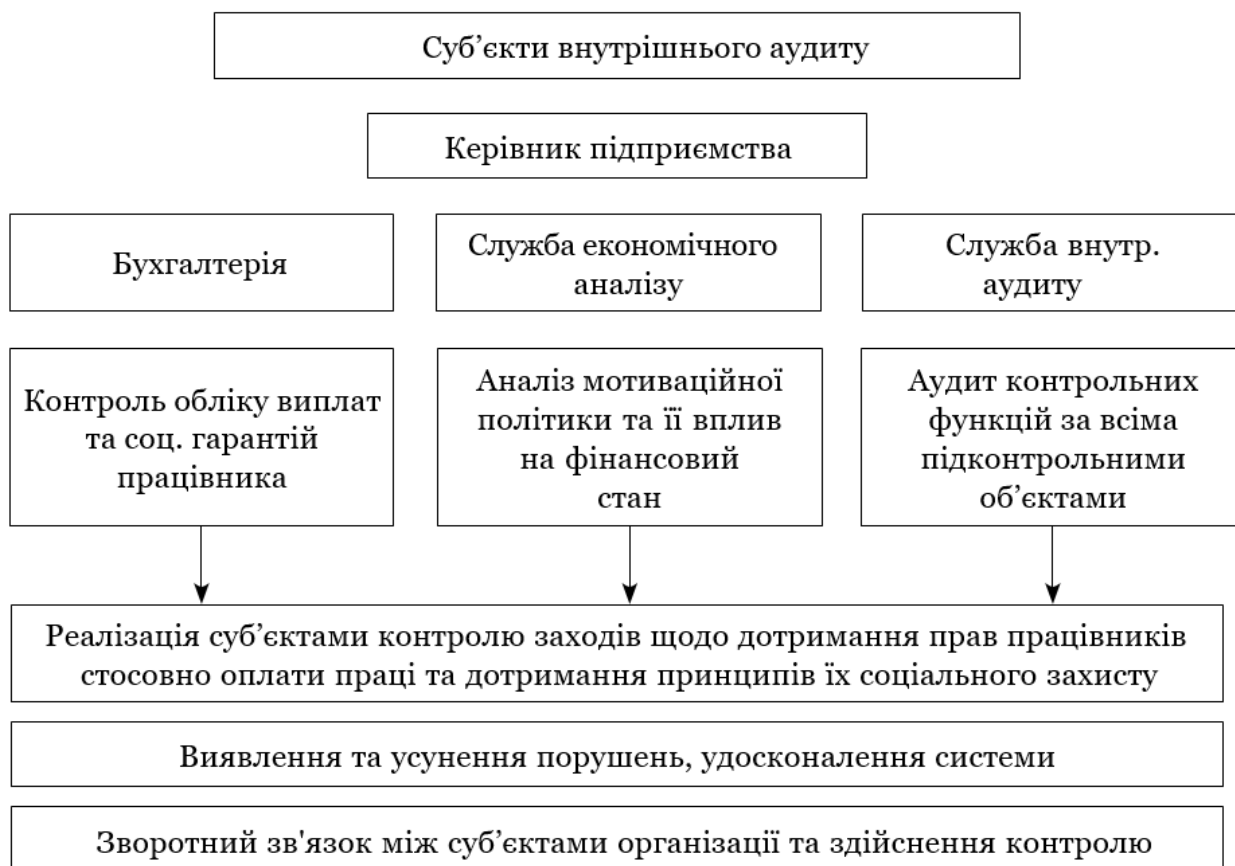

Рис. 3.5. Основні завдання внутрішніх аудиторів стосовно дотриманням виплат працівникам

Фундаментальним кроком у розвитку та удосконаленні внутрішнього аудиту, а також у точному розподілі обов'язків та відповідальностей серед спеціалістів, є ідентифікація ключових осіб, які мають право на проведення внутрішніх аудиторських перевірок у компанії. До цих осіб належать керівник, власник або структура, що є підпорядкованою власнику, і яким покладено завдання забезпечення контрольної діяльності на підприємстві; співробітники компанії, які працюють під керівництвом начальства; а також відповідні підрозділи в межах управлінської структури.

Менеджери та бухгалтери несуть відповідальність за здійснення первинного, поточного та заключного контролю, як це передбачено в їхніх службових інструкціях. Вони виконують ряд контрольних заходів щодо обліку заробітної плати у первинних документах, облікових регістрах та в звітах, які включають:

1. Перевірку дотримання законодавства, умов колективного договору та соціального пакету в контексті обліку виплат співробітникам.

2. Перевірку точності розрахунку соціальних гарантій, які залежать від продуктивності праці співробітників.

3. Забезпечення однакових методологічних підходів для обліку заробітної плати та подання фінансової, податкової, статистичної та управлінської звітності відносно цього облікового об'єкта.

Ціль внутрішнього аудиту заробітної плати полягає у визначенні надійності фінансової, податкової, та статистичної звітності компанії, а також у перевірці відповідності бухгалтерського обліку вимогам законодавства України. Для проведення аудиту заробітної плати використовуються такі основні джерела інформації:

- ✓ «організаційні документи компанії, включаючи внутрішні положення щодо планування, обліку, контролю робочих відносин та розрахунків з оплати праці;
- ✓ кадрові документи, такі як договори, накази, розпорядження, та документація відділу кадрів;
- ✓ бухгалтерські записи, включаючи первинну облікову документацію, облікові реєстри, фінансову та податкову звітність;
- ✓ інші документи, включаючи виконавчі листи та листки непрацездатності;
- ✓ заяви та пояснення працівників та керівництва, висновки експертів, результати перевірок контролюючих органів;
- ✓ робочі документи аудитора під час повторного аудиту, а також звіти попереднього аудитора» [49, с. 39].

Аналіз документів, що регулюють внутрішні процедури, дозволяє визначити їх відповідність Кодексу законів про працю України. Наявність протиріч між цими документами та КЗпП або відсутність необхідних документів може вказувати на фундаментальні помилки у системі оплати праці.

Етапи проведення аудиту розрахунків з оплати праці детально описані в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Етапи здійснення внутрішнього аудиту щодо розрахунків з оплати праці

Етапи	Характеристика етапів
Підготовчий	<p>Аналізування надійності системи внутрішнього контролю включає вивчення аудитором робочого плану рахунків, ознайомлення з методами ведення оперативного обліку персоналу, а також аналіз документів, які відображають зміни в списковому складі співробітників. Аудитор також оцінює організацію системи заробітної плати, вивчає структуру утримань та аналізує облікову політику з точки зору правил обліку праці та її оплати. Важливо також ознайомлення з процедурами документообігу, використовуваними формами первинних документів у бухгалтерському обліку. Цей процес допомагає аудитору виявити ключові фактори, які можуть впливати на ризик суттєвих помилок у фінансовій звітності підприємства.</p> <p>Визначення рівня значущості та аудиторського ризику, а також розробка детального плану та програми аудиту є також важливими кроками в цьому процесі.</p>
Основний	<p>Аудит включає перевірку відповідності трудових відносин з працівниками законодавчим нормам, аналізуючи документацію та договори. Важливим аспектом є перевірка коректності відображення трудових операцій у бухгалтерському обліку, в тому числі забезпечення відповідності даних між синтетичним та аналітичним обліком. Також аудитор оцінює правильність оформлення первинних документів, вірність нарахування заробітної плати та інших виплат, забезпечуючи точність та</p>

	<p>актуальність даних у системі бухгалтерського обліку.</p> <p>Перевірка охоплює арифметичний аналіз розрахунків оплати за відпрацьований та невідпрацьований час, а також оцінює обґрунтованість утримань з заробітної плати та нарахувань на неї. Аудитор також перевіряє дотримання процедур видачі заробітної плати, включаючи облік депонованих сум, а також оцінює точність формування звітних показників, відповідність даних синтетичного обліку з фінансовою звітністю та порівнює облікові дані з нарахувань та відрахувань податків із звітністю підприємства. Останнім кроком є оцінка ефективності праці на підприємстві.</p>
Заключний	<p>Оцінка значимості потенційних викривлень та їх впливу на надійність фінансової звітності є ключовим елементом аудиту. На основі цієї оцінки аудитор формує свою думку про достовірність звітності. Також важливим є розроблення пропозицій щодо вдосконалення механізмів оплати праці у компанії. Завершальним етапом є підготовка та представлення узагальнених документів, які відображають результати аудиту.</p>

Під час аудиту розрахунків з персоналом щодо оплати праці аудитор зосереджується на визначенні використовуваних форм і систем оплати праці в компанії, перевіряє наявність внутрішніх правил оплати праці та колективних трудових угод, а також відповідність чисельності працівників списковому складу персоналу.

У процесі оцінки загальної ситуації, аудитор переходить до аналізу конкретних виплат працівникам. Це включає перевірку дотримання трудового законодавства, оцінку процесу найму та звільнення співробітників, аналіз обліку робочого часу та оцінку особливостей системи оплати праці.

Коректність оформлення документації при прийманні на роботу та звільненні перевіряється через аналіз наказів, контрактів та трудових угод.

На досліджуваному підприємстві показник розміру витрат на оплату праці поданий в таблиці 3.3 за 2018-2022 роки.

Таблиця 3.3

Розмір витрат на оплату праці за 2018-2022 роки

Рік	Витрати на оплату праці, тис. грн	Абсолютне відхилення, тис. грн	Відносне відхилення, тис. грн
2018	15402		
2019	15469	67	0,44
2020	14652	-817	-5,28
2021	16021	1369	9,34
2022	16984	963	6,01

Протягом досліджуваного періоду динаміка витрат на оплату праці була неоднорідною, у 2019 році їх обсяг зріс на 0,44 % (67 тис. грн), у 2020 році – зменшився на 5,28 % (817 тис. грн), у 2021 році – знову зріс на 9,34 % (1369 тис. грн), а в 2022 році – зріс ще на 6,01 % (963 тис. грн).

На рисунку 3.6 подано графік зміни витрат на оплату праці на досліджуваному підприємстві аудиторською фірмою «Тер Аудит».

Варто відзначити, що при аудиті розрахунків заробітної плати часто зустрічаються такі порушення:

1. Неправильність стандартних форм первинної документації з оплати праці.
2. Відсутність деталізованого обліку розрахунків з оплати праці.
3. Наявність документального підтвердження проведених розрахунків заробітної плати.
4. Помилки у визначенні середнього заробітку для розрахунку виплат.

5. Необґрунтоване нарахування доплат та інших винагород, які не передбачені локальними актами або трудовими договорами.

6. Неналежне документування відпусток співробітників та розрахунків добових і компенсацій для тих, хто виконує завдання на умовах цивільно-правових договорів.

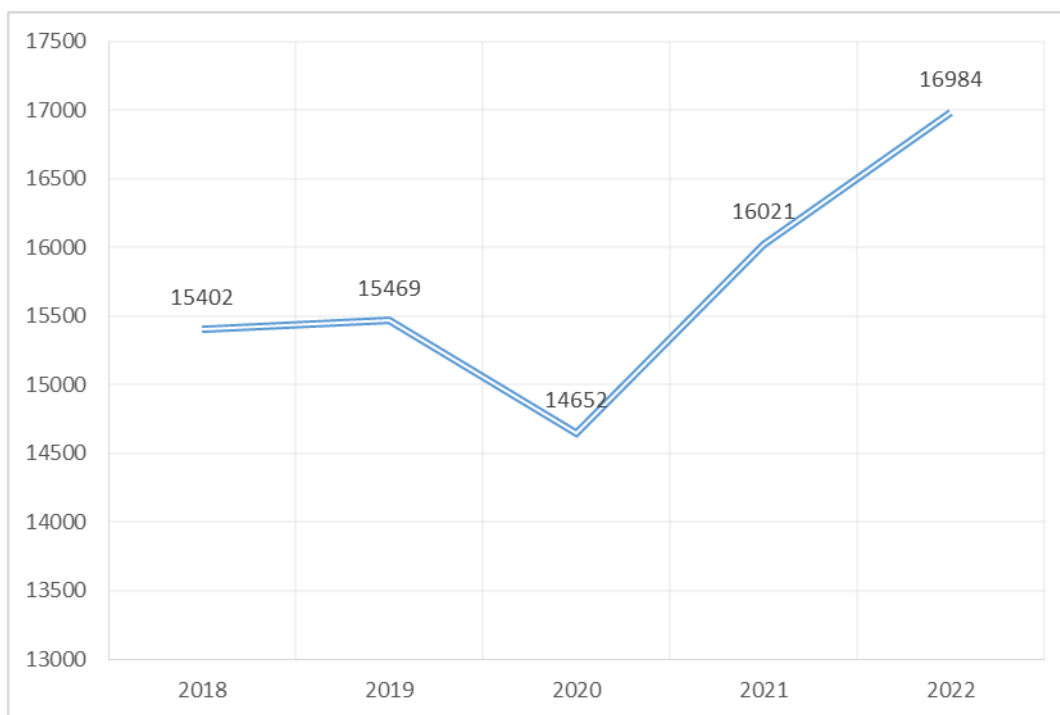

Рис. 3.6. Графік зміни витрат на оплату праці на досліджуваному підприємстві

Таким чином, аудит розрахунків з оплати праці сприяє виявленню і усуненню протиріч у роботі підприємства, забезпечуючи відповідність оплати праці законодавчим нормам.

Висновки до розділу 3

Внутрішній аудит доходів є суттєвим елементом в роботі господарського суб'єкта. Його ретельна організація, яка включає визначення напрямків та механізмів роботи, а також розробку етапів проведення, сприятиме створенню ефективної системи контролю та процедур внутрішнього аудиту. Це, в свою чергу, допоможе зміцнити конкурентні позиції компанії. Внутрішній аудит доходів повинен проводитися з урахуванням ключових аспектів фінансового, податкового та управлінського обліку, маючи належне методичне, нормативне та інформаційне підґрунтя.

Застосування рекомендованої методики організації внутрішнього аудиту виплат заробітної плати, на нашу думку, сприятиме підвищенню ефективності та зменшенню часових та трудових витрат при його плануванні та виконанні. У процесі основного етапу роботи рекомендується вирізняти три ключові напрямки: аудит використання трудових ресурсів (аудит персоналу), аудит фонду заробітної плати (аудит виплат працівникам) та аудит продуктивності праці. Виконання аудиту продуктивності праці дозволить виявити потенційні резерви для покращення ефективності та прибутковості підприємства. Оцінка продуктивності праці не лише надає підприємству чітке уявлення про відповідність працівників займаним посадам, але й визначає ефективність кожного працівника з точки зору його професійних навичок та компетенцій у виконанні своїх обов'язків.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження внутрішнього аудиту в Україні, а саме його методичних та теоретичних аспектів дозволило сформувавши ряд висновків.

1. Дослідження історичного розвитку внутрішнього аудиту дозволяє виокремити його особливості розвитку, сформувавши тенденції розвитку та окреслити перспективи. До цього часу внутрішній аудит пройшов чотири етапи розвитку, а саме виникнення діяльності, її становлення, законодавче регулювання та сучасний інтенсивний розвиток.
2. Внутрішній аудит значно підсилює систему управління підприємством, адже має на меті дослідження даних обліку та діяльності загалом з метою їх правильності, достовірності та своєчасності. Ключовими складовими внутрішнього аудиту в будь-якій організації є організаційна структура та методологічне забезпечення. Важливими елементами організаційного аспекту є структурування аудиторської служби та визначення частоти та обсягу аудиторських перевірок. Методологічна сторона аудиту включає застосування різних технік, методів та інструментів для ефективного проведення аудиторського контролю.
3. Ключові фактори та індикатори ефективності системи внутрішнього аудиту включають: наявність внутрішніх правил та стандартів; дотримання етичного кодексу та основних принципів внутрішнього аудиту; адекватне планування робочих процесів; застосування всебічного методичного підходу в аудиторській діяльності; високий рівень професійної кваліфікації та знань аудиторів; обсяг витрат на внутрішній аудит; кількість та значущість інформації, отриманої в ході аудиту для її користувачів та інше.
4. Здійснення аудиторської діяльності відбувається з виникненням ряду ризиків. У глобальному контексті внутрішній контроль вважається фундаментальним елементом у системі корпоративного управління для

організацій різних типів власності та структур. Основна мета такого контролю – забезпечити, щоб діяльність співробітників відповідала цілям організації, виконуючи задачі згідно з поставленими завданнями. Внутрішній аудит розглядається як ключова складова для підтримки ефективної системи внутрішнього контролю в компанії. Він виконує допоміжну роль у системі внутрішнього контролю і водночас розглядається як одна з найефективніших форм такого контролю.

5. Ураховуючи, що великий штат співробітників у відділі внутрішнього аудиту може значно збільшити витрати компанії, особливо з огляду на необхідність залучення висококваліфікованих фахівців, використання інформаційних технологій для автоматизації процесів аудиту є доцільним. Впровадження глобальних технологій відкриває можливості для створення єдиної автоматизованої системи, включаючи контроль якості внутрішнього аудиту. Зі збільшенням обсягу даних, їх аналіз стає складнішим, але сучасна система може ефективно обробляти великі масиви даних, виявляти тенденції, аномалії та ризики, що сприяє прийняттю більш обґрунтованих рішень. Така система також допомагає ідентифікувати незвичайні транзакції та недоліки, що може бути індикатором шахрайства або помилок, тим самим забезпечуючи аудиторам необхідну інформацію для покращення процесів управління та ефективності контрольних систем.
6. Доходи підприємства є основою діяльності підприємства та основою для отримання прибутку. Тому внутрішній аудит доходів підприємства є важливою складовою отримання інформації про стійкість розвитку, його перспективи, загрози банкрутства та платоспроможність. Основна мета внутрішнього аудиту полягає у незалежній та об'єктивній оцінці економічного, управлінського та інформаційного стану компанії з метою висловлення думки щодо їх ефективності та відповідності стандартам. Це включає розробку та впровадження стратегій

поліпшення цих аспектів, а також збільшення доходів від основної діяльності компанії.

7. Управління підприємством на основі здійсненого аудиту та обліку заробітної плати відіграє ключову роль у бізнес-процесах, впливаючи на продуктивність працівників, витрати та прибутковість організації. Питання аудиту важливо розглядати не тільки на рівні окремого підприємства, але й на державному рівні, з огляду на прийняття відповідних законодавчих рішень, які враховують специфіку галузі, географічне розташування та особливості діяльності компанії. Оптимізація системи аудиту та обліку заробітної плати вимагає своєчасного та систематичного підходу на рівні кожного підприємства.

Список використаних джерел

1. Brink V. Z. Internal Auditing: Its Nature and Function and methods of Procedure. The Ronald Press, 1941, 1st Edition.
2. Cangemi M., Singleton T. managing the audit function: a corporate audit department procedure guide. N.y., 2003. 384 p.
3. Code of Ethics. URL: <https://global.theiia.org/standards-guidance/mandatory-guidance/Pages/Code-of-Ethics.aspx>
4. Directive 2014/56/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 amending Directive 2006/43/EC on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0056&from=EN>
5. ISO 9000:2015. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:9000:ed-4:v1:en>
6. ISO 9001:2015. URL: http://www.iso.org/iso/home/news_index/news_archive/news.htm?refid=Ref2002
7. Moeller R., Witt H. N. Brink's modern Internal Auditing, 5th Ed. New york : John Wiley & Sons, Inc., 1999. 794 p.
8. Peemöller V., Kregel J. Grundlagen der Internen Revision: Standards, Aufbau und Führung: Handbücher der Revisionspraxis, Erich Schmidt Verlag GmbH & Co KG, 2010, 428 s.
9. Гнатченко Д. Д. Моделювання інтелектуальної системи підтримки внутрішнього аудиту суб'єкта господарювання. Управління розвитком складних систем. 2023. Вип. 54. С. 114-121
10. Гойло Н. В. Організація роботи служби внутрішнього аудиту на основі ризик-орієнтованого підходу. Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка. 2020. Вип. 3. С. 38-45
11. Гончарова Н. В., Горбань П. М. Внутрішній аудит доходів підприємства: організаційно-методичні засади. Економіка та суспільство. 2022. Випуск 43. URL: